

Upplevelser av osakligt bemötande i skolan på grund av religiös övertygelse

Elisabet Metsäranta

Magisteravhandling i pedagogik

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi

Vasa, 2022

Abstrakt

Författare Elisabet Metsäranta	Årtal 2022
Arbetets titel: Upplevelser av osakligt bemötande i skolan på grund av religiös övertygelse.	
Opublicerad avhandling för magisterexamen i pedagogik Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	Sidantal (tot.) 42 (51)
Referat: <p>Pedagogisk forskning i Sverige visar att det är vanligt att unga kristna kränks för sin tro i skolan. Kränkningarna tar sig uttryck genom olämpliga kommentarer och negativa attityder. Orsaken till kränkningarna kan förklaras med den antireligiösa norm som finns i dagens skolor, där oliktankande och religion ses som något avvikande. Detta strider mot 11 § i Finlands grundlag (731/1999) som poängterar att friheten att tro eller inte tro är en av våra grundrättigheter.</p> <p>Syftet med min avhandling är att synliggöra hur personer med religiös övertygelse upplevt osakligt och kränkande bemötande under sin skoltid. Detta syfte bygger på antagandet att det också i finländska skolor kan förekomma upplevelser av kränkningar på grund av tro eller religionsutövning. Utifrån syftet har tre forskningsfrågor formulerats:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vilka osakligheter och kränkningar berättar informanterna om? 2. Hur upplever informanterna att osakligheter och kränkningar påverkat dem? 3. Vad berättar informanterna om konstruktiv respons på att få vara den man är? <p>Avhandlingens forskningsmetod är kvalitativ med en fokusgruppsintervju som datainsamlingsmetod. I fokusgruppsintervjun deltog tre informanter.</p> <p>Resultaten från fokusgruppintervjun visar att det förekommer osakligt bemötande mot religiösa personer i den finländska skolan. Informanterna upplever att det finns en attityd om att religiösa människor är lätt lurade och fallit offer för religionens lögnar. Kristendomen målas lätt upp som något skadligt, överkligt och ”konstigt”. En av informanterna har också upplevt kränkande attityder från lärare.</p> <p>Upplevelserna resulterade i bland annat ensamhet och utanförskap. Informanterna skapade nya strategier för att minska risken för att bli kränkta. Till skillnad från högstadiet var upplevelserna mera positiva under gymnasiet.</p>	
Nyckelord: Kränkande bemötande, religionsfrihet, åskådningsmedvetenhet, mänskliga rättigheter	

Innehållsförteckning

Abstrakt

1. Inledning	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte och forskningsfrågor	3
2. Friheten att tro och utöva tro	4
2.1. Mänskliga rättigheter.....	4
2.2. Barnets rätt att tro eller inte tro	5
2.3. Religionsfrihetens historia.....	7
3. Osakligt bemötande i skolsammanhang på grund av tro	9
3.1. Den antireligiösa normen	9
3.2. Den ökade mångfalden.....	11
3.3. Förebyggande arbete	13
4. Metod och genomförande	16
4.1. Val av forskningsansats.....	16
4.2. Intervju som datainsamlingsmetod.....	16
4.3. Studiens genomförande och val av informanter.....	19
4.4. Bearbetning och analys av data	21
4.5. Reliabilitet, validitet och etik	22
5. Resultat.....	24
5.1. Upplevelser av osakligt bemötande och kränkningar.....	25
5.1.1. Osakligheter på ett allmänt plan	25
5.1.2. Osakligheter på ett individuellt plan.....	27
5.2. Informanternas reflektioner kring hur osakligheter och kränkningar har påverkat dem... 30	
5.3. Konstruktiv respons på att få vara den man är	35
6. Avslutande diskussion.....	37

6.1. Resultatdiskussion.....	37
6.2. Metoddiskussion.....	41
Litteraturförteckning.....	43

Bilaga 1: Informationsbrev

Tabellförteckning

<i>Tabell 1.</i> Studiens resultat med huvud- och underkategorier.....	24
--	----

1. Inledning

I det här kapitlet presenteras bakgrunden till avhandlingen och valet av forskningsområde. Därefter beskrivs syftet och forskningsfrågorna.

1.1. Bakgrund

I början av 2020 rapporterade nyhetstidningen *Världen idag* om en ny undersökning, som visar att kristna elever kränks för sin tro i skolan. Bakom undersökningen, *Unga troende i samhället: Varannan kristen ungdom upplever sig kränkt för sin tro*, står Sveriges Kristna Råd (SKR). Drygt 400 unga inom kristna ungdomsorganisationer deltog i studien genom enkätsvar. Resultaten visade att det är mycket vanligt att kristna elever kränks för sin tro och övertygelse. På frågan om de blivit utsatta för kränkning svarade 49 % ja, medan 39 % svarade nej, och 12 % angav ”vet inte”. De flesta kränkningar kommer från kompiskretsen, men 22 % svarade att kränkningar kommit från lärare eller andra ledare.

Baserat på SKR:s studie presenterade Claphaminstitutet (2020) en rapport med fokus på kristna elevers individuella upplevelser av osakligt och kränkande bemötande på grund av deras tro. Genom intervjuer med 20 unga kristna bekräftades upplevelserna av kränkande bemötande av såväl klasskamrater som lärare. Kränkningarna uttrycks med skämt, förlöjligande kommentarer och hånfulla skratt. En bakomliggande anledningen till de kränkande upplevelserna som informanterna beskriver kan vara den antireligiösa normen som finns i dagens skolor som gör att avvikande åsikter inte får plats.

Kittelmann-Flensner (2015) fortsätter i liknande banor och beskriver i sin studie om hur en sekulär diskurs är dominerande under religionslektionerna i svenska skolor. Att inta en icke-religiös roll och identifiera sig som ateist betraktas som att ”vara normal” och karakteriseras av att vara objektiv, tolerant och intelligent. Religiösa människor kritiserar med skämt och föraktande tonfall och stämplas som ”ointelligenta”, ”galna” och ”konstiga”. All religiositet uttalas som främmande, men Islam anses vara mer främmande än de övriga religionerna. Negativa associationer till islam, såsom terroråd och underkastelse, får stor uppmärksamhet under lektionerna.

Baserat på intervjuer med unga muslimer visar Berglund (2017) att det finns upplevelser av osakligt och kränkande bemötande av lärare och studiekompisar på grund av muslimsk tro. Kränkningar förekom i samband med att eleverna uttryckt att de memorerat vissa delar av Koranen, vilket är en viktig del av islamsk utbildning. På grund av lärares och kompisars förlöjligande och negativa reaktioner har de flesta av de intervjuade valt att dölja sitt deltagande i kompletterande islamisk utbildning, sina färdigheter och sin memorering av Koranen.

Frihet att tro eller inte tro är en av våra grundrättigheter, enligt 11 § i Finlands grundlag (731/1999):

”Till religions- och samvetsfriheten hör rätten att bekänna sig till och utöva en religion, rätten att ge uttryck för sin övertygelse och rätten att höra till eller inte höra till ett religiöst samfund. Ingen är skyldig att mot sin övertygelse ta del i religionsutövning.”

Med ovanstående studier som bakgrund finns det goda skäl till antagandet om att ”rätten att inte höra till ett religiöst samfund” har blivit mera uppmärksammat än ”rätten att höra till ett religiöst samfund” i dagens skola. Rätten att inte tro tycks föredras över rätten att tro och har blivit en outtalad norm i det svenska samhället. Fastän framtagna studier baserar sig på det svenska skolsystemet, förekommer osakligt bemötande gällande religiös övertygelse även i de finländska skolorna (se Kimanen & Kuusisto, 2017; Schihalejev, Kuusisto, Vikdahl & Kallioniemi, 2020 och Åhs, Poulter & Kallioniemis, 2019).

Det ligger i mitt personliga intresse att studera upplevelser av osakligt och kränkande bemötande hos personer med religiös bakgrund, eftersom i diskussion med unga kristna nämner många att de inte vågar uttrycka sina religiösa övertygelser i skolan på grund av rädsla för klasskamraters reaktioner. Dessutom upplever jag att många lärare inte förhåller sig neutralt när det kommer till olika religiösa övertygelser. Jag vill därmed ta reda på hur detta upplevs av troende och religiösa elever i klassrummet. Elevers förförståelse måste utmanas och kritiskt genomgå för att lärande ska ske, men däremot hör det till skolans och lärarens uppgift att se till att elever inte kränks i klassrumspraktiken och att det finns tolerans för olika uppfattningar.

1.2. Syfte och forskningsfrågor

Syftet med avhandlingen är att synliggöra hur personer med religiös övertygelse upplevt osakligt och kränkande bemötande under sin skoltid. Detta syfte bygger på antagandet att det också i finländska skolor kan förekomma upplevelser av kränkningar på grund av tro eller religionsutövning. Forskning i Norden har uppmärksammat olika former av kränkande bemötande av elever med religiös bakgrund. Utifrån syftet har tre forskningsfrågor formulerats:

1. Vilka osakligheter och kränkningar berättar informanterna om?
2. Hur upplever informanterna att osakligheter och kränkningar påverkat dem?
3. Vad berättar informanterna om konstruktiv respons på att få vara den man är?

Forskningsfråga ett lyfter fram informanternas allmänna och individuella upplevelser av de kränkningar och osakligheter som förekommit under deras tid i grundskolan. Forskningsfråga två ämnar åskådliggöra hur dessa kränkningar upplevs ha påverkat olika områden i deras liv. Slutligen eftersträvar forskningsfråga tre till att synliggöra informanternas reflektioner över hur de upplevt att deras kristna identitet har fått komma till uttryck och blivit bemött av andra.

I följande två kapitel presenteras den teoretiska referensramen. Det första kapitlet presenterar varje människas okränkbarhet och mänskliga rättigheter och vad det innebär för skolundervisningen. Avslutningsvis återges en återblick av religionsfrihetens historia i Finland. Det andra kapitlet syftar till att åskådliggöra de bakomliggande orsaker till att kränkningar, osakligheter och diskriminering uppstår mot religiös övertygelse.

Bland återkommande begrepp i denna avhandling används *osakligt bemötande* och *kränkning*. I framställningen avses med det förstnämnda trakasserier, mobbning och annat olämpligt beteende (Arbetarskyddscentralen, 2021). Begreppet kränkning används som sättet att behandla någon nedsättande genom att angripa den personliga hedern i ord eller genom handling. Nära besläktat med ordet kränkning är diskriminering, vilket handlar om en särbehandling mot en individ eller grupper (Nationalencyklopedin, 2022).

2. Friheten att tro och utöva tro

I följande kapitel presenteras den första delen av den teoretiska bakgrunden. I kapitlet presenteras betydelsen av mänskliga rättigheter, innebörden av religionsfrihet och en sammanfattande redovisning av religionsfrihetens historia i Finland.

2.1. Mänskliga rättigheter

En individs religions- och övertygelsefrihet utgör grundbehoven i betydelsen av att vara människa och är en central del av de mänskliga rättigheterna. Alla människor vill och har rätt till att känna sig värdefulla och bli bemötta som sådana. I grund och botten handlar religions- och övertygelsefrihet om att bemöta och bli bemött på ett respektfullt och ett uppskattat sätt, oavsett religion eller åskådning. De mänskliga rättigheterna innebär inte bara en frihet och rättighet, utan frihet förutsätter också ansvar. Även för religionsfrihetens del handlar det om attityder: möjliggör jag det för en människa att tro och tänka som hon vill, eller att inte tro på någonting alls. (Sorsa, 2017)

Mänskliga rättigheter är något som berör varje enskild individ och som anknyter till förhållandet mellan individen och staten. Beskrivningar av mänskliga rättigheter genomsyrar hela läroplansgrunden för den grundläggande utbildningen (Utbildningsstyrelsen, 2014). De kan bland annat urskiljas i värdegrunden, utbildningens allmänna mål samt läroämnenas mål och innehåll. Religion, livsåskådning, omgivningslära, samhällslära, främmande språk och historia är exempel på läroämnen som sammanknyter mänskliga rättigheter i sina mål och/eller innehållsbeskrivningar. Huvudsakligen baseras de mänskliga rättigheterna på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och konventionen om barns rättigheter. (Frostell, 2017, s. 24)

Mänskliga rättigheter kan till exempel analyseras ur ett rättsligt och etiskt perspektiv. Det juridiska perspektivet på mänskliga rättigheter handlar om rättsliga riktlinjer med betoning på statens skyldigheter och individens rättigheter och, när situationen kräver det, möjlighet till rättslig prövning i domstol. Eftersom barnkonventionen är ett rättsligt bindande dokument har Finland ett ansvar att försäkra att rättigheterna faktiskt förverkligas. (Frostell, 2017, s. 26–27). Det juridiska perspektivet på mänskliga rättigheter kommer fram i läroplansgrunden, framför allt i samhällsläran. I årskurs 3–6 är syftet att ”stödja eleven att uppfatta sig själv som en individ och medlem i olika grupper och handleda eleven att förstå betydelsen av de mänskliga

rättigheterna och jämlikhet samt att känna till grunderna i rättssystemet”. (Utbildningsstyrelsen, 2014, s. 260)

Enligt läroplansgrunderna ska ”den grundläggande utbildningen stödja elevernas utveckling till humana människor”. Detta beskrivs även i lagen om den grundläggande utbildningen och i statsrådets förordning (1435/2001). Utbildningen ska informera om den juridiska dimensionen av mänskliga rättigheter men framför allt ligger tyngdpunkten på det etiska perspektivet. Detta innebär att utbildningen syftar till att utbilda om och tillämpa dessa värderingar, såsom det mänskliga värdet, religionsfrihet och jämlikhet som kopplas till de mänskliga rättigheterna. (Poulter, Kuusisto, Matilainen & Kallioniemi, 2017, s. 3). Snarare än att fokusera på vad eleverna bör inneha för kunskap om eller förståelse för mänskliga rättigheter ska betoningen i detta sammanhang ligga på elevernas kompetens att integrera detta perspektiv i sitt handlande. (Frostell, 2017, s. 27; Utbildningsstyrelsen, 2014)

Religionsundervisningens mål i grundutbildningen reflekterar tydligt det etiska perspektivet på mänskliga rättigheter. I årskurs 1–2 är målet är att ”vägleda eleven att handla rättvist, leva sig in i andras situation och att respektera andras tankar och övertygelser samt mänskliga rättigheter”. Undervisningen i livsåskådning i årskurs 3–6 handlar om att ”vägleda eleven att bekanta sig med människorättsetiken som baserar sig på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter”. Vidare i årskurs 7–9 är syftet med livsåskådningskunskap att ”vägleda eleven att inse betydelsen av och den etiska grunden för människovärdet, de mänskliga rättigheterna och människors jämlikhet”. (Utbildningsstyrelsen, 2014)

2.2. Barnets rätt att tro eller inte tro

11 § i Finlands grundlag (1999/731) garanterar religions- och samvetsfrihet, vilket även gäller minderåriga. Dessutom skyddar barnkonventionen (artikel 14.1) barnets tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna frihet innefattar rätten att bekänna sig till och utöva en religion samt rätten att uttrycka sin tro. Individer har rätt att tillhöra, eller inte tillhöra, ett religiöst samfund. Det innebär också att individer inte kan tvingas delta i religiös utövning mot sitt samvete. (Slotte, 2008, s. 46)

I Finland reviderades religionsfrihetslagen 2003 för att betona den positiva religionsfriheten (Poulter, Kuusisto, Matilainen & Kallioniemi, 2017, s. 5). Vidare anger den att i utbildningssystemet har ett barn rätt till sin egen religion och undervisning som härrör från erkännandet av den positiva religionsfriheten (Grundutbildningslagen, ändring 2003/454, 13§). Religionsfriheten är märkbar i organisationen av religionsundervisningen i den grundläggande utbildningen. För de elever som tillhör majoritetskyrkan, den evangeliska lutherska kyrkan, är den allmänna religionsundervisningen obligatorisk. Elever som inte är medlemmar av den religiösa majoriteten har rätt till undervisning i den egna religionen eller erbjuds ett sekulärt alternativ, s.k. livsåskådningskunskap. (Salmenkivi, Putkonen & Kallioniemi, 2022, s. 51). Det nuvarande systemet för religionsundervisningen inkluderar 13 minoritetsreligioner och sekulär etik parallellt med majoritetsluthersk utbildning. Religionsundervisningen är icke-konfessionell genom att utbildningen inte tillåts innehålla religiös utövning. (Poulter, Kuusisto, Matilainen & Kallioniemi, 2017, s. 8)

Lagen om religionsfrihet (2003/453) i Finland garanterar även föräldrar eller vårdnadshavare särskilda rättigheter. Enligt artikel 3 är det vårdnadshavarna som anger ett barns religiösa tillhörighet. Efter att ett barn fyllt 12 år behöver vårdnadshavare hans eller hennes skriftliga medgivande för att ändra barnets religiösa tillhörighet. Ett barn som har fyllt 15 år kan gå med i ett trossamfund eller utträda ur ett trossamfund, men han eller hon behöver fortfarande ett skriftligt medgivande från sina vårdnadshavare. Det är endast 18-åringar som enligt lag kan fatta sin religionstillhörighet själva. Detta är också fallet med skolor och utbildning. I det finska systemet är organisationen av ett barns religionsundervisning eller sekulära alternativ under föräldrarnas kontroll. (Salmenkivi, Putkonen & Kallioniemi, 2022, s. 53)

Poulter m.fl. (2017, s. 3) betonar att barnets rättigheter och barnets bästa alltid ska vara i fokus när frågor relaterade till utbildning och religionsundervisning diskuteras. FN:s konvention om barnets rättigheter, eller barnkonventionen (1959), beskriver i artikel 2 att varje barn ska tillförsäkras de rättigheter som anges i konventionen ”utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt.” Vidare ska konventionsstaterna ”vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.”

2.3. Religionsfrihetens historia

Religionsfriheten har haft en långsam utveckling i Finland. Kristendomen etablerades i landet ungefär år 1000 e.Kr. från två olika håll: den ortodoxa missionen från öst och den katolska missionen från väst. I och med reformationen på 1500-talet blev den protestantiska kristendomen, det vill säga lutherdomen, den alltmer utbredande religionen i Finland. Från svenskt håll började lutherdomen så småningom anses vara den enda tillåtna religionen. För ortodoxa kyrkans del innebar det här en avsevärd svagare ställning i de östra delarna. (Metso, 2017). Också den katolska kyrkans lära och tankevärld förlorade sin ställning som innehavare av den enda sanningen. (Malkavaara, 2017).

Historiskt sett har Finland varit ett land med strikt religiös enhetlighet. I många århundraden grundades lagstiftningar på ideologin om en religiös enhet och konfessionell stat. Staten och kyrkan var ett och utgjorde ett kristet samhälle, vilket resulterade i att avsteg från den lutherska tron var straffbart. (Seppo, 1998). Kyrkolagen från 1686 fastslog att varje medborgare var tvungen att höra till den lutherska kyrkan. (Malkavaara, 2017). Bland annat var det ovillkorligen förbjudet att omvända lutheraner till den katolska tron, och straffet kunde vara landsförvisning. Under 1600–1700-talen uppstod också en kraftig motsättning mot katolicismen, som främst gällde uppfattningen om att påven var den store Antikrist. (Anton, 2017)

Under autonomins tid, då Finland hörde till Ryssland åren 1809–1917, upprättades och utvecklades den ortodoxa religiositeten. (Metso, 2017, s. 25). I storfurstendömet antog ändå den lutherska kyrkan ställningen som nationell kyrka för finländarna. Under 1800-talet spreds religionskritiska tankar i de bildade och liberala kretsarna mot kyrkans överordnade status och mot kristendomen i allmänhet. Denna kritik inspirerades av både upplysningens och naturvetenskapens uppsving. Även väckelserörelserna och frikyrkorna lockade människor, vilket bekymrade den lutherska kyrkan. (Malkavaara, 2017)

Ett betydande steg mot religionsfrihet var kyrkolagen från 1869, som beaktade de religiösa folkrörelserna och den religiösa mångfalden (Malkavaara, 2017). Enligt lagstiftarna var frihet en viktig del av religionen och därmed borde inte medborgarna vara tvungna till medlemskap i den lutherska kyrkan mot sin vilja. Framför allt slog lagen fast att ingen kunde hindras från att lämna den lutherska kyrkan för att ansluta sig till ett annat kristet samfund. Med

religionsfrihet avsågs i första hand friheten att utöva religion. Alla var fortfarande skyldiga att tillhöra något religiöst samfund. Tanken om en konfessionell neutral stat var fortfarande obekant och handlingen erkände således inte en fullständig religions- och samvetsfrihet. (Seppo, 1998). Denna kyrkosyn dominerade ända fram till slutet av 1900-talet, fastän allt fler medlemmar inte längre anslöt sig till kyrkan och följde kyrkans ordningar (Malkavaara, 2017).

I och med Finlands självständighet år 1917 skapades nya politiska möjligheter för att genomföra religionsfriheten i landet. Religionsfrihetslagen trädde i kraft i början av 1923 och gav medborgarna möjligheten att inte höra till något religiöst samfund alls. (Sorsa, 2017). Den gav alla lika medborgerliga rättigheter och skyldigheter, oavsett om man var medlem ett trossamfund eller om man inte hade någon sådan tillhörighet (Seppo, 1998). Lagen gav också religiösa minoritetssamfund möjligheten att registrera sig, vilket stärkte individers rättigheter. Religionsfrihetslagen påverkade inte den lutherska kyrkans ställning i Finland på ett tydligt sätt och det var väldigt få som sade upp sitt medlemskap. Självständigheten tryggade också den ortodoxa och den katolska kyrkans ställning. (Sorsa, 2017)

Religions- och övertygelsefrihetens betydelse underströks efter andra världskriget, då nazisternas grymma förbrytelse mot judarna exponerades. Europas misslyckande att skydda religiösa minoriteter ledde till att de mänskliga rättigheterna stärktes internationellt. Betoningen på religions- och övertygelsefrihet beaktades i bland annat FN-deklarationen om de mänskliga rättigheterna och i senare människorättsavtal. På 1990-talet framfördes förslaget att religionsfrihetslagen borde förnyas i Finland. I augusti 2003 trädde den förnyade religionsfrihetslagen i kraft, som betonade rätten till religion och övertygelse samt rätten att uttrycka dem. (Sorsa, 2017)

3. Osakligt bemötande i skolsammanhang på grund av tro

I det här kapitlet presenteras den andra delen av den teoretiska referensramen. Innehållet i kapitlet redogör för hur en antireligiös norm och en ökande mångfald kan ge upphov till ökad religionsfientlighet och fördomar, vilket i sin tur leder till kränkningar och osakligheter. I kapitlets sista del lyfts exempel på förebyggande arbete fram.

3.1. Den antireligiösa normen

Forskningen visar att en antireligiös norm har blivit allt vanligare i dagens skola. Religiositet och tro är något som förknippas med förfluten tid, när människor inte visste bättre, och därmed behöver den moderna människan inte religion längre. Kittelmann-Flensner (2015, s. 285) beskriver i sin undersökning att likhetstecken har satts mellan den ickereligiösa positionen och begreppen ”neutral” och ”objektiv”. I klassrummet är det vanligt att man betraktar sig själv som ateist, som följs av en neutral position och man anses då vara ”normal”. Den sekulära vetenskapliga positionen och den starka religiösa positionen blir naturligt motsatser, vilket även visas i resultaten av Åhs, Poulter och Kallioniemis (2019, s. 215) undersökning.

Ett kritiskt förhållningssätt är en förmåga som framhålls i undervisningen, framför allt till olika typer av livsåskådningar och sanningsanspråk. Personer som tillhör någon religiositet kritiserar ofta med föraktfulla skämt och framställs som ”ointelligenta”, ”galna” och ”psykiskt sjuka”. Dessutom förknippas de med att blint följa och oreflekterat följa irrationella lagar och regler, vilket gör dem svårförenliga med exempelvis individualismen, som ges ett centralt värde i många klassrum. Övriga aspekter av den sekulariserade positionen är att människan är alltings mått, religion bör vara en privatsak och bör underordna sig de ”normala” synpunkterna. (Kittelmann-Flensner, 2015)

Kimanen och Kuusisto (2017) har i sin kvantitativa studie undersökt 563 högstadielärares uppfattningar om vad som stöder eller förhindrar förståelsen mellan människor med olika världsåskådningar, framför allt mellan religiösa och icke-religiösa. Resultatet visar att en del av informanterna visar förakt och fientlighet mot religioner i allmänhet men främst direkt mot kristendomen. De lyfter även fram ateismen som den överlägsna världsbilden. Vid frågan om varför de tror att många väljer att dölja sin religion svarar majoriteten av informanterna att det

främst beror på sociala avvikelser. De som väljer eller inte vågar uttrycka sin religionstillhörighet har behandlats som avvikande. Ytterligare kan de känna skamkänslor, rädsla eller har erfarenheter av diskriminering och mobbning. Utifrån informanternas svar anses medlemmar av minoritetsreligioner och de som har en stark religiös identitet, i stället för att vara likgiltig eller sekulär, som socialt avvikande.

Det är vanligt att Islam anses som mer främmande än övriga religioner, eftersom den associeras med underkastelse och blind lydnad (Kittelmann-Flensner, 2015). Berglund (2017) har i sin artikel intervjuat 20 unga muslimer i Sverige angående deras upplevelser av att närvara vid nuvarande eller tidigare kompletterande islamisk utbildning parallellt med deras sekulära skolgång. Det är vanligt bland muslimer att delta i och uppmuntras till kompletterande islamsk utbildning för att lära sig memorera och recitera Koranen. Det anses vara väsentligt för socialiseringsprocessen inom islam. I många muslimska samhällen ses förmågan att känna igen citat från Koranen eller placera in referenser i lämpliga sammanhang som ett tecken på god utbildning.

En kompletterande islamsk utbildning är däremot något som lätt ifrågasätts och kritiserar i den sekulära utbildningen. Majoriteten av informanterna från Berglunds (2017) studie väljer därför att dölja deras deltagande i islamsk utbildning och de förmågor och kunskaper som de tagit till sig där. När en del av dem uttryckt sitt deltagande har de bemötts av förlöjligande kommentarer och negativa åsikter från såväl elever som lärare. En av informanterna nämner att hon aldrig nämnt sitt deltagande i islamsk utbildning, för att inte utses som ”onormal” av klasskamrater och lärare.

I sin artikel visar Berglund (2021) att Islam, men också andra religioner, ofta representeras på ett maximalistiskt sätt i religionsundervisningen. Maximalister är de personer som i samhället anses vara de mest fanatiska och delaktiga religionsutövarna. Detta gör att stereotyper av religiösa människor förmedlas, vilket ökar risken för fördomar. En av orsakerna till att just muslimer framhävs på ett orättvist sätt i klassrummet är att lärare känner sig osäkra att undervisa om islam. Islam får också mycket negativa associationer och kritik av elever, samtidigt som den upplevs som tabubelagd att kritisera.

3.2. Den ökade mångfalden

Under de senaste decennierna har det finländska samhället influerats av globalisering och invandring. Detta har påverkat samhället på många olika plan, framför allt det religiösa planet, vilket har lett till en ökad sekularisering, religiös mångfald och mångkulturalism. På grund av denna skiftning i samhället kommer den unga generationen i kontakt med flera olika världsbilder och åskådningar än någon tidigare generation. (Kuusisto, Kuusisto & Kallioniemi, 2014, s. 67)

Barns religiösa deltagande är något som naturligt påverkas av föräldrarnas och hemmets syn på religiositet och deltagande i religiösa aktiviteter. I utvecklingen blir de gradvis mera självständiga och börjar ta ställning till och gör beslut kring sin personliga världsbild och hur de ser på omvärlden. Användning av teknik och sociala medier på global skala påverkar avsevärt ungas syn på religiositet och religiös socialisering. En anmärkningsvärd förändring kring religiositet idag, är att unga tenderar att vara mindre religiösa och intressera sig mindre för religion i övrigt än äldre generationer. Däremot verkar unga sätta en större uppmärksamhet på nyandlighet än på de traditionella religionstillhörigheterna. (Kuusisto, Kuusisto & Kallioniemi, 2014, s. 66)

Att religionens betydelse har minskat avsevärt för de yngre generationerna bekräftas av Salomäkis, Hytönens, Ketolas, Salminens och Sohlbergs (2021) fyraårsberättelse, som beskriver den Evangelisk-lutherska kyrkans verksamhet i Finland 2016–2019. Resultaten från enkätsvaren visar att andelen som anser sig vara religiösa har sjunkit kraftigt från generation till nästa. Två tredjedelar i de två äldsta generationerna (födda mellan 1921–1949) tycker att religionen är mycket viktig, medan motsvarande andel i den yngsta generationen (födda på 1990-talet) är bara ca. en fjärdedel. Vid analysen av hela den vuxna befolkningen är det noterbart att människor är kraftigt delade i religionsfrågan. Ungefär hälften betraktar sig som religiösa och sammanlagt nästan lika många utser sig som icke-religiösa eller ateister. Därför kan man anta att samhället närmar sig en brytningspunkt där det börjar bli ovanligt att identifiera sig som religiös. Det är denna brytningspunkt som redan kan igenkännas i de yngre generationerna.

Begrepp som globalisering, pluralism och sekularisering dominerar i dagens samhälle, vilket sätter sin prägel på samhällsliga institutioner, dit även skolan och utbildning ingår. Eftersom

skolan kan ses som en reflektion av samhället, påverkar samhällliga värderingar det som händer i klassrummet. Det är där som elever med varierande bakgrund och erfarenheter möts. (Kittelmann-Flensner, 2015, s. 18). Fastän eleverna växer upp i en uppsjö av mångfald och olika åskådningar, utvecklas inte deras empati och förståelse mot andra kulturer automatiskt. Det är lätt hänt att de enbart ser på världen utifrån sin egen kultur, vilket gör att en större betoning bör sättas på elevernas utveckling av etiskt, interkulturell och interreligiös känslighet i den multikulturella undervisningen. I mötet med andra kulturer, åskådningar och religioner i klassrummet blir den interreligiös känsligheten, dvs, en persons reaktioner på olika religioner, en avgörande egenskap. Det är viktigt att granska elevernas interreligiösa känslighet för att kunna utveckla deras sätt att tala om och uppfatta religioner och världsbilder på ett positivt sätt. (Kuusisto, Kuusisto & Kallioniemi, 2014, s. 65, 68)

I dag är kristna, judar, muslimer, hinduer och buddhister samt olika varianter av religiösa världsåskådningar en del av det mångfaldiga samhället. I diskussioner mellan elever angående religiös mångfald konstrueras ofta indelningen ”vi” och ”de”. Det finns en stark strävan efter att skapa samförstånd, ett ”vi”, i klassrummet, vilket också skapar ett motsatspar, alltså ”de andra”. (Kittelmann-Flensner, 2015). Om ”vi” består av sekularistiska och icke-religiösa åsikter och värderingar, innebär det att ”de andra” är de som är religiösa och annorlunda (Sjöborg, 2016, s. 124). Att hantera och motverka stereotypiseringen av ”de andra” är en av religionsundervisningens största utmaningar (Kittelmann-Flensner, 2015, s. 296).

I Von Brömssens (2003, s. 297) studie visar resultaten att i diskussionen mångkulturalitet, religion och etnicitet i den egna skolan, var diskussionen impregnerat av beteckningar som ”invandrare”, ”invandrargrupper”, ”muslim”, ”utländsk” och ”svensk”. Eleverna var medvetna om att kulturell, etnisk och religiös mångfald existerade, men på en mycket ytlig nivå. Deras förståelse om kulturell och religiös mångfald handlade om att de visste att en del är lediga när andra inte är det, att man hade olika matregler och att regler från hemmen kunde ställa till med problem och svårigheter i skolan. Elever med annan kulturell bakgrund än den svenska upplevde att lärarna inte erkände elevers olika identiteter och att många uppfattade sig som diskriminerade av lärarnas omedvetenhet och negativa attityder till dem.

Vidare konstaterar Von Brömssen (2003) att ungdomar med etnisk svensk bakgrund inte visar lika stort intresse att lära sig om andra kulturer och religioner som unga med annan etnicitet än svensk. Sjöborg (2015) har gjort en liknande distinktion mellan religiösa och icke-religiösa

elever. Att skapa en öppen dialog är betydligt svårare att uppnå mellan religiösa och icke-religiösa än den dialog som förs mellan elever med olika religionstillhörigheter.

Elevernas tal om varandra i fråga om religion karakteriseras av en toleransdiskurs. Begreppet tolerans innebär inte en uppskattning eller ett bejakande av andra uppfattningar, utan har betydelser som ”ha överseende med” eller ”stå ut” med. Detta begrepp framträder framför allt i elevers diskussion av andra elevers religiösa tro eller livsmönster. Denna inställning av att enbart tolerera, eller stå ut med andras religion, skapar en brist på nyfikenhet och en ovilja bland elever att lära sig mer om fenomenet i fråga. (Von Brömssen, 2003). Att enbart tolerera andra kulturer och kulturella olikheter innebär nödvändigtvis inte att de är förstådda, erkända eller uppskattade i klassrummet (Holm & Lunden, 2010, s. 117).

Om målet är att nå en ökad förståelse för kulturella olikheter och religiositet är det välbetänkt att skapa en miljö där det skulle bli möjligt för eleverna att reflektera över ”den andre” i sig själv. Alla elever bör ges möjlighet att inte enbart reflektera över de världsbilder som andra människor är en del av, utan också tänka igenom de uppfattningar som påverkar deras eget liv. Icke-religiösa och religiösa elever behöver lära om och av varandra, för att få ett bredare perspektiv och öka förståelsen för varandra. (Sjöborg, 2015)

3.3. Förebyggande arbete

Inom det pedagogiska området betonas ett ökat behov att ge elever och lärare bättre färdigheter att förstå och ta hänsyn till mångfalden av religioner och åskådningar. Eftersom åskådningar utgör en central del av elevernas och deras familjers vardag och identitet bör också skolan kunna bemöta denna mångfald av åskådningar. Genom att hantera denna verklighet stöds även elevernas utveckling till humana människor och samhällsaktörer. Detta kan kopplas till läroplanens målsättningar om att främja förståelse för och kännedom om traditioner som baserar sig på ideologiska och religiösa grunder. (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021)

I diskussionen om elevers olika religionstillhörigheter och åskådningar är åskådningsmedvetenhet ett centralt begrepp. Med åskådningsmedvetenhet avses kännedom, kunskap och attityder om åskådningar samt förmågan att leva sig in i andras förhållningssätt till religion och åskådningar. Detta är en kompetens som är väsentlig för både lärare och

elever. Centrala faktorer för att forma åskådningsmedvetenhet är bland annat flerperspektivet, källkritik, självreflektion och empatiförmåga. (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021, s. 33)

Flerperspektivet handlar om uppfattningen om att åskådningar existerar som globala, samhälleliga, gemensamma och individuella fenomen. Individens livsåskådning och den bredare världsåskådningen hör samman, men har nödvändigtvis inte samma betydelse. Det gäller att förhålla sig kritiskt till åsikter om generalisering och ha kunskap om att åskådningar på omfattande nivå och på individnivå kan skilja sig avsevärt. (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021). Berglund (2021) framhäver denna problematik och synliggör samhällets tendens att generalisera och stereotypisera religioner. I stället bidrar Berglund med ett fokus på "levd" religion, som kan bidra med förståelse för den mångfald av individuella tolkningar och levnadssätt inom religioner. Det handlar om att synliggöra religiösa människors vardag och ge en ökad insikt i människors handlanden, tankar och känslor.

Som redan tidigare konstaterats lever vi i en global värld med snabb kommunikation genom medier och nyheter. Utifrån mediekontext tar vi till oss attityder, diskussionsämnen och fenomen kring olika frågor i samhället, också religiösa. På grund av den globala medievärlden grundar sig lärares och elevers uppfattningar om religion, religiös aktivitet och religionsfrihet sällan från de lokala och levda åskådningarna. Därför är det väsentligt att källkritisk granska informationen om åskådningar. (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021)

Lärares självreflektion över sin egen åskådning och sina stereotypiska tankegångar om andra åskådningar är en viktig del i formandet av åskådningsmedvetenhet. Det är oundvikligt att lärarens personliga livsåskådning påverkar hans arbete och mötet med andra åskådningar. Att vara medveten om sin egen uppfattning och sina attityder ger däremot möjlighet att kritiskt granska sitt eget handlande och hjälper styra hur åskådningen påverkar diskussionen. (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021)

Slutligen är empatiförmågan en viktig del av åskådningsmedvetenheten. Det är av stor vikt att försöka inse och erkänna betydelsen av en åskådning i en annan persons liv, fastän man aldrig helt och hållet kan förstå den. Det handlar också om att sträva till att medvetet se det goda i andra åskådningar och bejaka det värde som åskådningen tillskrivs. Empatiförmågan om åskådningar är något som går att träna upp och utveckla genom en öppen och medveten strävan. (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021)

Åskådningsmedvetenhet hänger också samman med beredskapen till dialog om åskådningsfrågor (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021, s. 33). Kimanen och Kuusisto (2017) har i sin studie undersökt elevers förståelse av vad som skapar en god dialog kring religiositet. En del elever uttryckte att en lyckad diskussion om religion enbart kan förekomma om en inre förändring har skett. Denna inre förändring innebär positiva attityder som tolerans, respekt, intresse, jämlikhet, acceptans av mångfald och en ökad kunskap. Hirvonen, Holm, Åhs och Rissanen (2021) betonar också att empatiförmågan utgör en viktig del i forandet av en öppen och gynnande dialog.

Vidare nämner Hirvonen, Holm, Åhs och Rissanen (2021) att det dialogiska förhållningssättet är ett betydande pedagogiskt verktyg i undervisning av religion och åskådningar. Inom detta förhållningssätt identifieras tre sätt att föra dialog inom skolans verksamhet. Dialogen på den första nivån strävar efter att erkänna och identifiera mångfalden av synsätt, religioner och åskådningar som existerar i klassrummet och i skolan. Denna mångfald kan föras fram i undervisningen med hjälp av värderingar och föreställningar och därigenom få fram olika perspektiv i samtalen. Med en dialog på den andra nivån menas att klassen skapas till en trygg och öppen miljö. Det ger eleverna möjlighet att framföra egna tankar och synvinklar samtidigt som de lär sig att lyssna in andras synvinklar och lära sig från dem. En trygg miljö uppmuntrar till frågor och hjälper utvecklingen av intresse till andra erfarenheter och tankar. I dialogen på den tredje nivån ingår hela skolan och dess verksamhet. Denna nivå fokuserar på de metoder, strategier och praktiker som används för att göra det möjligt för en dialog mellan åskådningar att uppstå och fortsätta.

4. Metod och genomförande

I det här kapitlet presenteras valet av ansats, datainsamlingsmetod och analys av data. Därefter beskrivs studiens genomförande och val av informanter. Avslutningsvis presenteras forskningsetik, reliabilitet och validitet.

4.1. Val av forskningsansats

När ett forskningsarbete inleds möts forskaren av frågan om den ska basera sig på ett kvantitativt eller ett kvalitativt perspektiv. Vilket perspektiv som tillämpas beror på forskarens ändamål med sin undersökning och vad hen önskar sig veta. Den kvantitativa metoden handlar om att omvandla den insamlade informationen till mängder och siffror, medan den kvalitativa metoden har som avsikt att förstå och uttyda ett fenomen. (Nyberg & Tidström, 2012, s. 123–125)

Den kvalitativa metodens huvudsakliga syfte är enligt Nyberg och Tidström (2012) att förstå uppfattningar, upplevelser och avsikter av ett fenomen. Det angivna syftet med min avhandling är att synliggöra hur personer med religiös övertygelse upplevt osakligt och kränkande bemötande under sin skoltid. Utgående från forskningens syfte ansågs kvalitativ undersökning som en lämplig metod.

I den här studien har en kvalitativ innehållsanalys använts som analysmetod. Syftet med innehållsanalys är att beskriva ett fenomen. Undersökningar som använder sig av kvalitativ innehållsanalys fokuserar på textdatats språk, innehåll eller kontextuella betydelse. Textdata kan analyseras utifrån muntlig, text- eller elektronisk form och kan ha samlats in genom exempelvis intervjuer, observationer, berättelser eller öppna undersökningsfrågor. Forskarens uppgift är att skapa och identifiera lämpliga kategorier utifrån den stora mängd data som samlats in. (Hsieh & Shannon, 2005; Frejes & Thornberg, 2019, s. 35–36). Kvalitativ innehållsanalys lämpar sig den här studien, eftersom syftet är att skapa kategorier för att bättre förstå informanternas upplevelser.

4.2. Intervju som datainsamlingsmetod

Ordet intervju betyder en ”utväxling av synpunkter” mellan två individer som samtalar om ett särskilt tema. Syftet med intervjuer är att få fram lämpliga och beskrivande information om

hur den intervjuade upplever olika fenomen i sin livssituation, särskilt om sina egna erfarenheter, tankar och känslor. (Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 14). I den här studien är målet att öka kunskapen för personers upplevelser av fenomenet kränkningar i skolsammanhang på grund av tro. Därför ansågs intervju som datainsamlingsmetod vara lämplig för detta ändamål.

Det finns många fördelar med att välja intervju som datainsamlingsmetod. För det första tillåter intervjusammanhanget forskaren att bekanta sig med informanterna ansikte mot ansikte, få möjligheten till dialog och följa upp tankar och idéer, vilket inte kvantitativa frågeformulär kan tillföra. För det andra är det ett flexibelt forskningsverktyg som kan användas för att samla in olika typer av information, fakta, åsikter och personliga berättelser. Detta gör att intervjuer kan användas för att besvara ett brett spektrum av forskningsfrågor. (Atkins & Wallace, 2016, s. 2)

Trots de många fördelarna med intervju som datainsamlingsmetod förekommer det också nackdelar. Den främsta nackdelen är att transkriberingen och analyseringen av intervjun kan vara tidskrävande och långdragen. Analysen av intervjusvaren är även en komplex process. Informanternas utsagor och att dra slutsatser blir ofta en tolkningsfråga hos forskaren. Därför är noggrannhet och välgrundade argument för de val som gjorts centralt i intervjuforskning. (Atkins & Wallace, 2016, s. 3)

Intervjuarens förmåga att lyssna till och visa genuint intresse för det som informanten berättar är viktig. Framför allt i samtal om känsliga ämnen, bör den vederbörande uppleva att det som berättas är viktigt för intervjuaren. Därför är den icke-verbala kommunikationen och kroppsspråket särskilt viktigt i intervjusituationen. (Trost, 2010, s. 16; Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 42)

När kvalitativa intervjuer genomförs är det viktigt att få med informanternas egna ord, så därmed rekommenderas användning av inspelningsutrustning (Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 37). Det finns både för- och nackdelar med att spela in en intervju. Till fördelarna hör att forskaren kan lyssna till tonfall och ordval upprepade gånger och det underlättar processen med transkriberingen. Största nackdelen med ljudinspelning är att gester och mimik går förlorade. (Trost, 2010, s. 75). Fokusgruppsintervjun i studien spelades in. Detta var till stor hjälp i arbetet med transkribering och analys.

Det finns olika slag av intervjuformer. Kvalitativa intervjuer som görs i forskningssammanhang ska vara semistrukturerad, dvs. ha en hög grad av strukturering och låg grad av standardisering, och intervjufrågorna bör följa en intervjuguide. Det innebär att frågorna är öppna och ställs i den ordning de passar utifrån informanternas svar. (Fejes & Thornberg, 2019, s. 168; Trost, 2010, s. 39–41). Intervjun i den här undersökningen kan beskrivas som semistrukturerad. Intervjufrågorna var öppna så att informanterna hade möjlighet att sätta ord på sina egna upplevelser, erfarenheter och tankar.

Fokusgruppsintervju

Vilken form av intervju som väljs bör utgå från det tema som forskaren vill belysa och vilken målgrupp man riktar sig till (Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 14). Med både tema och målgrupp i åtanke, valdes fokusgruppsintervju som datainsamlingsmetod. En fokusgrupp är en informell diskussion mellan utvalda personer om ett specifikt ämne och kan beskrivas som en ”kollektiv konversation”. Syftet med en fokusgruppsintervju är att, utifrån en utvald grupp människors beskrivningar och uttryck, skapa förståelse för ett specifikt ämne utifrån gruppdeltagarnas perspektiv. (Liamputtong, 2015, s. 4)

Fokusgruppsintervju som forskningsmetod involverar mer än en deltagare per datainsamlings-session, ofta 6–10 personer. Gruppstorleken bör däremot anpassas efter vilka frågor som ställs och deltagarnas involvering i frågan. Fokusgrupper med allt från 3 till 15 personer är fullt genomförbara och med mindre grupper ges större möjlighet att dela idéer. (Hylander, 2001, s. 12). Deltagarna väljs vanligen utifrån en gemensam kulturell bakgrund eller utifrån gemensamma erfarenheter eller upplevelser. Gruppens uppgift är att diskutera det gemensamma temat med ledning av intervjuaren eller forskaren. Fokusgruppen behöver inte nå konsensus i de frågor som diskuteras, utan målet är att de uttrycker svar som ger en ökad förståelse för deltagarnas attityder, beteenden, åsikter eller uppfattningar om forskningsintresset. (Liamputtong, 2015, s. 4)

En lyckad fokusgruppsdiskussion baseras främst på att miljön i gruppen är öppen, tillåtande och icke-hotande. I en sådan miljö känner sig deltagarna bekväma att diskutera sina åsikter och upplevelser, utan rädsla att bli dömda eller förlöjligade av de andra gruppmedlemmarna. Det är främst upp till intervjuaren/moderaten att se till att en sådan miljö uppnås i gruppen, så att diskussionen blir så optimal som möjligt. (Liamputtong, 2015, s. 5). Andra yttre

omständigheter som påverkar kvaliteten på interaktionen mellan gruppdeltagarna är gruppammansättningen och gruppdynamiken (Stewart, Shamdasani & Rook, 2011, s. 9).

En fokusgruppsintervju har flera viktiga styrkor. För det första får forskaren möjligheten att höra olika upplevelser eller åsikter som kanske inte annars skulle komma fram i intervju med enbart en av deltagarna. Gruppen kan underlätta för individerna att öppna upp sig och det kan hjälpa dem att forma sina idéer och sätta ord på sina tankar och känslor. För det andra fokuserar man enbart på ett specifikt område, vilket gör det möjligt för deltagarna att diskutera på djupet och i bättre detalj. (Liamputtong, 2015, s. 5; Hylander, 2001, s. 20)

Liksom vilken annan datainsamlingsmetod, passar fokusgruppsintervjun som metod inte till alla ändamål och har i vissa fall visat sig vara problematiska eller opassande. En problematik som kan uppstå med denna metod är att forskaren inte får tillräckligt bra grepp om gruppdeltagarnas erfarenheter. Ytterligare kan det hända att deltagarna, av diverse orsaker, inte aktivt deltar i diskussionen. (Liamputtong, 2015, s. 9). Morgan (1997) föreslår att det enklaste sättet för forskaren att försäkra sig om fokusgrupper är lämpliga för sin forskning eller inte, är att fråga hur aktivt och enkelt deltagarna skulle diskutera ämnet i fråga.

Jag har valt att använda mig av forskningsgrupper som datainsamlingsmetod i min avhandling, eftersom informanterna valts utifrån deras upplevelser och erfarenheter av kränkningar i skolsammanhang på grund av sina religiösa övertygelser. Genom att genomföra en fokusgruppintervju får de möjlighet att diskutera ämnet tillsammans med andra som har liknande erfarenheter. Deras svar och diskussionstema ger mig som forskare en ökad förståelse för deltagarnas attityder, beteenden, åsikter eller uppfattningar om forskningsområdet.

4.3. Studiens genomförande och val av informanter

I kvalitativ intervjuforskning är valet av informanterna en särskilt viktig del. Forskaren bör noggrant välja ut antalet informanter som ska intervjuas och enligt vilka kriterier som de ska väljas. Datainsamlingen bör inte vara alltför omfattande så att bearbetningen och analysen blir för tidskrävande, samtidigt som intervjumaterialet bör utgöra ett tillräckligt underlag för tolkning och analys. (Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 58). I kvalitativ intervjuforskning vill man sträva till att få en så stor variation som möjligt. Därför bör urvalet

av informanterna vara heterogent så att variation finns men inte mer att en person är avvikande. (Trost, 2010, s. 137)

Eftersom syftet med studien är att undersöka upplevelser av osakligt bemötande på grund av tro var det självklart att informanterna skulle ha sådana upplevelser. Ett kriterium var att de skulle vara minst 18 år för att kunna blicka tillbaka på sina erfarenheter och reflektera om sina upplevelser.

För att påbörja min studie kontaktade jag ett antal personer privat, som jag visste hade en kristen bakgrund. Jag informerade dem om studiens syfte och mitt intresse att undersöka kränkande upplevelser på grund av religiös tro (bilaga 1). Alla som kontaktades ansåg att temat var relevant och viktigt. De flesta berättade att de i någon mån hade utsatts för osakligt bemötande på grund av deras tro, men inte i sådan utsträckning så att de kunde delta i en undersökning. Slutligen bekräftade tre personer att de ville delta i undersökningen och de valdes till informanter.

Informanterna bestod av två kvinnor och en man och var minst 18 år gamla. Med tanke på att urvalet bör vara heterogent skulle det ha varit bra med att intervjua ytterligare en manlig informant. Däremot fanns det variation i urvalet då alla tre hade gått i grundskola på olika orter runt om i Svenskfinland och hade olika upplevelser av hur kränkningar tagit sig i uttryck. I februari 2022 genomfördes en fokusgruppintervju med alla tre informanter. Intervjun pågick i ca. 2 timmar, inklusive en kort paus. Telefonens ljudupptagare användes för att dokumentera intervjun, för att sedan transkribera och analysera intervjun i sin helhet.

Det hade varit önskvärt att intervjua personer med annan religiös bakgrund än den kristna, för att få mera perspektiv och en djupare förståelse för hur olika religioner bemöts i skolan. Under hösten 2021 kontaktade jag ett antal organisationer, som arbetar med bland annat unga muslimer, katoliker och judar, för att ta reda på deras intresse för att ställa upp i min avhandling. Dessvärre fanns det inte ett starkt intresse för ämnet och ingen tackade ja till att bli intervjuad.

4.4. Bearbetning och analys av data

I intervjuforskning är det informanternas uttalanden, som transkriberas till nedskrivna texter, det material som ska förstås och analyseras. I mötet med informanterna och med det insamlade materialet kommer forskaren med sin förförståelse kring det fenomen som studeras. Det innebär att informanternas direkta uttalanden och berättelser om sina upplevelser samt forskarens förståelse av aktuell teori kommer att påverka forskarens tolkning. (Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 17, 19)

Efter fokusgruppintervjun transkriberades informanternas utsagor ordagrant för att skapa materialet som skulle analyseras. För att kontrollera att det som sades under intervjun transkriberades korrekt, lyssnade jag igenom den inspelade intervjun en gång till. Under transkriberingen tog jag bort onödiga utfyllningsord och omformulerade eventuella meningar så att de blev sammanhängande. Förändringarna tog inte bort innebörden i informanternas svar.

Metoder inom kvalitativ innehållsanalys går igenom sju klassiska steg i analyseringsprocessen. Dessa steg är att formulera forskningsfrågor som forskaren önskar besvara, välja optimala informanter, definiera de kategorier som kommer att användas, beskriva kodningsprocessen, använda sig av den valda kodningsprocessen och presentera tillförlitligheten samt resultatet av kodningsprocessen. (Hsieh & Shannon, 2005, s. 1285)

Analyseringsprocessen kan se ut på flera olika sätt. Graneheim och Lundman (2004) beskriver ett tillvägagångsätt för att analysera intervjutexter och skapa relevanta kategorier. Först läses intervjumaterialet upprepade gånger för att skapa sig en bild av helheten. Därefter plockas meningar och fraser ut från texten, som är relevanta för frågeställningen. Dessa meningar och fraser kallar Graneheim och Lundman för meningsbärande enheter. De meningsbärande enheterna kodas och grupperas i kategorier som stämmer överens med det centrala budskapet i intervjun. Slutligen kan man formulera teman där det underliggande innehållet i intervjuerna blir tydligt. Det som också bör tänkas på är att man sällan går rakt genom processen från början till slut, utan ofta går man fram och tillbaka mellan de olika stegen.

Jag har följt Graneheim och Lundmans (2004) beskrivning för hur man går till väga för att analysera intervjutexten och skapa kategorier. Det transkriberade materialet lästes flera gånger

för att skapa en heltäckande bild av intervjun. Under läsningen plockades meningar och fraser, dvs. meningsbärande enheter, ut från texten som stämde överens med forskningsfrågorna. De meningsbärande enheterna färgkodades utifrån forskningsfrågorna och grupperades in i relevanta kategorier. Slutligen namngavs kategorierna.

4.5. Reliabilitet, validitet och etik

I forskningsarbeten ska forskaren ta etiska aspekter i beaktande och låta dem genomsyra hela studien. I arbetets alla skeden bör forskaren ställa sig frågan om handlingen är etisk, moralisk och ärlig. (Atkins & Wallace, 2015). Enligt Trost (2010) ska forskningsetiska aspekter noga övervägas i samband med datainsamlingen, förvaring av material och i framförandet av informanternas uttalanden.

Innan intervjun ska informanterna i undersökningen ge sitt samtycke till sitt deltagande i undersökningen. Det handlar om att forskaren informerar om forskningens syfte och att informanterna är medvetna om att de själva bestämmer över sin egen medverkan, att tystnadsplikt råder och att de uppgifter som framkommer i undersökningen behandlas konfidentiellt. I gruppintervjuer kan etiska utmaningar förekomma, då konfidentialitet inte kan garanteras. Därför är kravet på tystnadsplikt och anonymitet mellan deltagarna i gruppen särskilt viktigt. (Trost, 2010)

Vid redovisningen av informanternas uttalanden är det viktigt att värdera deras integritet och värdighet (Trost, 2010, s. 127). Informanterna ska kunna lita på att deras uppgifter är sekretessbelagda och inte lämnas till utomstående. Vid presentationen av resultaten får det inte vara möjligt att identifiera den person som utgett uppgifterna. (Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 27). Ovanstående forskningsetiska aspekter har tagits i beaktande under hela studiens process. Innan intervjun genomfördes informerades informanterna om forskningens syfte och att det var frivilligt att delta i studien och att de fick avbryta intervjun om och när de ville. Ytterligare meddelades informanterna att intervjun skulle spelas in med ljudupptagning, vem som fick tillgång till det insamlade materialet samt att materialet enbart skulle användas för detta forskningsändamål och att det efter arbetets slut skulle förstöras. Särskilt betonades vikten av tystnadsplikt och respekt då det var fråga om en gruppintervju, eftersom konfidentialiteten mellan gruppmedlemmarna inte kunde garanteras. Informanterna skrev även under kravet på samtycke, för att visa att de förstått den information som angivits.

Informanterna fick även klart för sig att deras anonymitet skulle garanteras i studien och att all information de delade med sig av under intervjun skulle behandlas konfidentiellt. För att skydda informanterna från att bli identifierbara har deras egentliga namn bytts ut till Isak, Ellen och Sara. Det framkommer heller inte i studien i vilken skola de gått.

Reliabilitet eller tillförlitlighet handlar om att en mätning är stabil och inte blivit utsatt för slumpinflytelser. Det innebär också att ifall studien utförs igen förväntas den ge samma resultat. Vid kvalitativa intervjuer är konstans inte lika betydelsefullt som i kvantitativa studier, eftersom man intresserar sig för förändringar. (Trost, 2010, s. 131–132)

Varje studie som görs ställs inför kravet om att den har genomförts och framställts med god kompetens och hög kvalitet. Ett begrepp som ofta används för att beskriva kvalitet i forskning är validitet eller giltighet. Med validitet anses i vilken utsträckning den genomförda studien och den metod som använts verkligen undersöker det som avses att undersökas. (Frejes & Thornberg, 2015, s. 275–276). Trost (2010, s. 133) poängterar att validitet handlar om att instrumentet, i detta fall frågorna, mäter det som de är ansedd att mäta. Validiteten i det framtagna datamaterialet stärks genom att forskaren i intervjun ställt bra frågor och gett informanterna möjlighet att ge uttömmande svar (Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 120).

5. Resultat

I detta kapitel presenteras studiens resultat. Syftet med avhandlingen har varit att synliggöra hur personer med religiös övertygelse upplevt osakligt och kränkande bemötande under sin skoltid. Utifrån syftet har tre forskningsfrågor formulerats, vilka presenteras i ordningsföljd med tillhörande kategorier som urskilts i analysen av intervjun. Forskningsfrågorna med tillhörande huvud- och underkategorier presenteras i Tabell 1.

Tabell 1.

Studios resultat med huvud- och underkategorier

Forskningsfrågor	Kategorier
<p>1. Vilka osakligheter och kränkningar berättar informanterna om?</p>	<p><i>Osakligheter på ett allmänt plan</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Okunskap - En intolerant högstadiiekultur - Olika behandling av religioner <p><i>Osakligheter på ett individuellt plan</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ska du fara för att bli våldtagen av prästerna? - Det här är varför man inte ska vara kristen - Du är hjärntvättad - Varför hatar du alla som är gay?
<p>2. Hur upplever informanterna att osakligheter och kränkningar har påverkat dem?</p>	<p><i>Upplevelser av ensamhet och utanförskap</i></p> <p><i>Upplevelser av särbehandling</i></p> <p><i>Kränkningar förorsakar nya strategier</i></p> <p><i>Upplevelsen av tron som en tillflykt och en börda</i></p> <p><i>Upplevelser av begränsad religionsfrihet i skolan</i></p>
<p>3. Vad berättar informanterna om konstruktiv respons på att få vara den man är?</p>	<p><i>Respons från familj och vänner</i></p> <p><i>Respons från skolkamrater och lärare</i></p>

5.1. Upplevelser av osakligt bemötande och kränkningar

I analysen har två huvudgrupper av upplevelser urskilts med motsvarande underkategorier. Den första gruppen handlar om *osakligheter på ett allmänt plan* och innehåller teman som okunskap, en intolerant högstadienkultur och olika behandling av religioner. Den andra huvudgruppen utgör *osakligheter på ett individuellt plan* med följande underkategorier: ska du fara för att bli våldtagen av prästerna?, det här är varför man inte ska vara kristen, du är hjärntvättad och varför hatar du alla som är gay?.

5.1.1. Osakligheter på ett allmänt plan

Okunskap

Ellen anser att den främsta orsaken till att osakligt bemötande och kränkningar på religiösa grunder uppstår bygger på en bristande kunskap och insikt om vad religion och tro egentligen handlar om. Det gäller såväl kristendomen som andra religioner.

Jag tror mycket kommer från att människor inte är insatta i vad det är att vara kristen, fast kanske de är uppväxta, som så där blivit konfirmerade och sånt men de vet fortfarande inte riktigt vad det innebär att vara levande och troende kristen/.../ det förekommer ju också mycket mot andra religioner och då är det också att de inte förstår sig på och lite tänker från deras perspektiv hur det är liksom, som en hindu och så där/.../dom har bara inte tänkt sig för riktigt..." (Ellen)

Ellen nämner också att elevens okunskap i fråga om religion och tro kan komma från familjens eller släktingars åsikter och egna reflektioner, som kanske inte helt överensstämmer med eller ger en negativ bild av den motsvarande religionen.

/.../därför har de fått en fel bild på vad det innebär att vara kristen och så antar de att alla är på det viset och att det är bara jätte negativt och jättedumt och man får bara den här negativa av de (Ellen)

En intolerant högstadienkultur

Isak hänvisar till en högstadienkultur som bygger på en intolerans mot oliktankande och avvikande åsikter.

... /nån kanske verkligen är religiös och verkligen utövar sin kristna tro, så de ses som någonting avvikande/.../och den där högstadienkulturen gör bara liksom att det som är

avvikande så det är där liksom där ska vi attackera, de ska vi liksom förnedra. Det finns ju som i kulturen. (Isak)

Olika behandling av religioner

En annan framträdande kategori är upplevelsen av olika behandling av religioner, som fanns representerade på skolan.

/.../på religions timmar, då vi tog upp/tala om islam så kunde de komma mer genuina frågor, inte bara från läraren utan också från klasskamrater, som ”varför äter inte griskött?” och så där. De kom på något sätt mer upp på tal. Kanske lite mer respektfullt och mer öppet i stället för att liksom baktal. Jag märkt nog inte av något baktal av muslimer åtminstone. (Sara)

Vi hade många/.../muslimer och så vet jag någon som var katolik och nån från hinduismen. Men de var som inte samma sak att trycka på en som, av deras religioner som att vara kristen. Det var nästan som att de har blivit en kultur i Finland att trycka ner kristna, men sen så ska vi respektera alla andras religioner men inte kristna. De fick ju ha egen livsåskådning och de blev mer respekterade, enligt mig. Mer respekterade än vad jag blev. (Ellen)

Sara berättar att orättvis behandling också tog sig i uttryck genom att en muslimsk elev blev tvungen att delta i en kyrklig sammankomst, eftersom ”det inte var ett kristet innehåll” (Sara). Det visar att läraren inte bemötte eleven med en respekt för hennes övertygelse och tro, fastän eleven uttryckte att hen inte var bekväm att gå in i kyrkobyggnaden.

För Ellens del fanns det upplevelser av olika behandling mellan de elever som hade livsåskådning och de som hade traditionell religionsundervisning. Eftersom eleverna i livsåskådningskunskapen inte skulle behöva delta i kyrkliga tillställningar, fick de i stället stanna utanför kyrkan eller kvar i skolan, tills de övriga eleverna var färdiga. Detta skapade en avundsjuka hos eleverna och upplevelser av särbehandling.

Den religiösa grupp som enligt informanterna fick uppleva kränkningar och osakligt bemötande av andra elever var Jehovas vittnen.

.../vi hade en Jehovas vittne som fick ganska mycket kommentarer, som mer handla om hennes tro och det var ganska attackerande. /.../de var lite osakligt [bemötande] där tyckte jag av klasskamrater och elever.” (Sara)

”Jag håller helt med om att Jehovas vittne kan vara en grupp som också kanske diskrimineras i viss mån nog i alla fall/...” (Isak)

Informanterna nämner också att Jehovas vittnen ofta var öppnare mot oliktankande än övriga elever. Isak berättar om en situation i skolan där han diskuterade evolutionsteorin med andra elever och argumenterade för att Gud skapat världen och att evolutionsteorin därmed inte var sann.

”.../Och det väckt ju många frågor hos alla elever och då var vissa elever så där: ”hur kan du tro på de där lögnerna?” Men den här Jehovas vittne, de var en kille, så han var riktigt respektfull och han var så där: ”jamen, det kan ju nog vara så där att det finns någon mening med det här kristendomen/.../och så hade vi det där typ en timmes samtal bara jag och han där efter lektionen också.” (Isak)

”Ja men de upplever jag också att Jehovas vittnen just kunde vara mycket mer respektfulla också att diskutera med och liksom mer öppna att diskutera än andra.” (Sara)

Ellen nämner att en öppenhet mot oliktankande nödvändigtvis inte beror på religion, utan på att personen som man diskuterar med själv har reflekterat över svåra frågor och vill veta mera om religion och tro. De personer som inte tänkt igenom sin tro har en större tendens att döma de med olika åsikter och tro.

5.1.2. Osakligheter på ett individuellt plan

Den främsta formen av kränkningar har tagit sig i uttryck genom kommentarer och nedsättande skämt. Kränkningarna som informanterna beskriver är både riktade till dem personligen och till kristen tro i allmänhet. De flesta kränkningar har kommit från elever men en del har också kommit från lärare i form av utpekanden och attityder. I normala fall ska läraren skapa en trygg miljö där elever inte kränks, oavsett orsak, i skolan. I analysen har följande rubriker urskilts: *ska du fara för att bli våldtagen av prästerna?, det här är varför man inte ska vara kristen, du är hjärntvättad och varför hatar du alla som är gay?*.

Ska du fara för att bli våldtagen av prästerna?

Utifrån informanternas uttalanden verkar det finnas en tendens hos elever att skapa sig en falsk bild av kristna eller den kristna tron som de sedan attackerar. Dessa falska bilder och stereotyper används sedan för att håna och kränka dem som representerar den tron.

.../Jag var en sån som alltid bjöd med folk till ungdomssamlingar. /.../Men då när jag sa de så fanns de några killar som alltid sa: ”Jaha ska du fara för att bli våldtagen av prästerna” och ”hur går de till nu då när han våldtar dig” typ sådär. Men han drar ju slutsatser utifrån det att de finns katolska präster som typ i Australien någonstans våldtar barn därför att de lever i celibat, och sen så kränker han mig på grund av det. (Isak)

Det är också värt att notera att de personer som valde att följa med på ungdomssamlingen också utsattes för kränkningar. Klasskompisarna kunde fråga vännen:

”var de någon som våldtog dig?” och ”vad sa prästen åt dig? Vad gjorde prästen?” (Isak)

Klasskompisen skapar en miljö där man blir kränkt för att ens överväga den kristna tron. Det finns en underliggande anklagelse att Isak vill få med andra personer för att de också ska bli våldtagna. Den kristna tron målas därför upp som något skadligt och kristna som moraliska ”monster”.

Vidare berättar Isak att någon under en period i skolan kontinuerligt skickade hånande bilder på Jesus till honom.

.../bilder på Jesus som var naken eller bilder på Jesus som typ rörde sig själv eller nåt sådant här. Helt sjuka bilder. Typ Jesus som pissar eller nåt/.../Och så skrev han någon text ”Jesus var egentligen en transsexuell man”. (Isak)

Dessa bilder och antagandet att Jesus var transsexuell har ingen verklighetsförankring och knappast trodde avsändaren på det själv. Syftet med bilderna var antagligen bara att håna och kränka Isak för hans ”konstiga” och ”överkliga” tro, genom att fråga:

”jaha, det här är den du tror på eller?” (Isak)

Det här är varför man inte ska vara kristen

De flesta kränkningar som informanterna uttalar sig om kommer från jämnåriga elever, som i oförstånd kommenterar andras tro. Men Ellen har också upplevt kränkande attityder och utpekanden från lärare, vilket kan urskiljas som maktmissbruk. Läraren använder sin auktoritära roll i klassen för att medvetet diskriminera och utpeka Ellens tro och övertygelse. Det visar också för de övriga eleverna i klassen att religioner och personer med en religionstillhörighet inte behöver respekteras.

.../min lärare hade andra elever att förhöra mig på den här "Fader vår"- bönen och jag stammade mycket. Så jag stamma och var nervös och då sa de här eleverna som förhörd mig till läraren att jag inte kunna den. Och så sa hon inför hela klassen: "Men Ellen, du som har pappa som präst så måst ju kunna det här." (Ellen)

Ellen uttryckte ibland obehag för religionsundervisningens innehåll och försökte få föräldrarna att resonera med läraren, men blev i stället mer utpekad och tillrättavisad framför hela klassen. I stället för att läraren tog ansvar för undervisningens innehåll beskyllde hon Ellen för att vara orespektfull och att det var hennes fel för att vara obekvämt. En annan lärare betonade ofta sin icke-neutrala ståndpunkt mot den kristna tron.

.../Han börja alltid religionslektionerna med att säga att: "jag är på ateist och det här är varför man inte ska vara kristen". (Ellen)

Lärarna på skolan hade en allmän attityd om att religioner är problematiska och gav intryck av att kristen tro inte borde finnas på skolan.

".../de var ju nog lite av en vibe som jag fick, men som inte var jättepositiv till kristenheten och så där kristendomen borde inte finnas i skolan." (Sara)

Du är hjärntvättad

Informanterna nämner att de fått en del kränkande kommentarer, som antyder att de och kristna i allmänhet skulle vara lättlurade och fallit offer för kristendomens lögn.

"ni hjärntvättar folk," "du är hjärntvättad" och "Du är helt CP-skadad" /.../eller visa fingret eller något sådär/.../"I kyrkan så hjärntvättar de folk" (Isak)

Liknande bemötande fick Ellen av sin psykolog, som hon träffade för att prata om sin svåra mobbningsituation. När psykologen fick reda på att Ellens pappa var pastor riktades fokuset

från mobbningen till den kristna tron som psykologen tolkade som ett hot mot Ellens välmående. Ellen kände att hennes verkliga problem inte beaktades eller togs på allvar eftersom psykologen inte kunde gå vidare från hennes kristna övertygelse.

.../men i stället för att prata om [mobbningen] så ville hon bara prata om att jag inte behöver vara kristen fast mina föräldrar är det och att ”försöker dom tvinga mig att vara kristen?” och ”känner du press för att vara jätteduktig för att din pappa är präst eller pastor?” (Ellen)

Varför hatar du alla som är gay?

En annan form av osakligt bemötande som informanterna uttalar sig om är riktade frågor och anklagelser. Dessa formas utifrån bedömningen att alla religiösa är, tänker och betar sig på ett visst sätt. De som anklagas känner ofta att de behöver gå in i försvarsställning för att skydda sin åsikt och sin tro, vilket Ellen också upplevt.

.../man får ganska snabbt så här ”varför hatar du alla som är gay?” och ”varför hatar du alla?” (Ellen)

.../en elev så gick någon dag runt i klassen och fråga om vi trodde på Bibeln och var speciellt till mig så där ”hur kan du tro på Bibeln?” (Sara)

Många av de anklagelser som Ellen och Sara bemött kom från olika rykten som spreds på skolan om dem och deras tro. Dessa rykten grundade sig också i felaktiga föreställningar om kristna, såsom att de har djuroffer på bakgården. Sara berättar att hon kallades för ”prästen” på skolan, men att det enbart bevisade att eleverna inte hade mycket kunskap om henne eller hennes tro.

.../dom hänvisa till mig som ”prästen”. Så då jag hörd de så var jag som så där: ”för de första, präst? Jag är ju inte Lutheran utan [frikyrklig] så då ska de ju vara pastor” (Sara)

5.2. Informanternas reflektioner kring hur osakligheter och kränkningar har påverkat dem

Erfarenheter och upplevelser av kränkande och osakligt bemötande har lämnat spår av sig, som påverkat informanternas liv. Utifrån informanternas reflektioner har följande kategorier skapats: *Upplevelser av ensamhet och utanförskap, upplevelser av särbehandling,*

kränkningar förorsakar nya strategier, upplevelsen av tron som en tillflykt och en börda och upplevelser av begränsad religionsfrihet i skolan.

Upplevelser av ensamhet och utanförskap

De kränkningar och osakligheter som informanterna upplevde gjorde att de drog sig mera undan, för att minska risken för att utsättas för mobbningen. När det inte fanns andra kristna på skolan att vända sig till resulterade det i ensamhet och de blev mer tillbakadragna.

.../Så jag var nog ganska ensam i de, för i högstadiet så trodd jag som inte att det var någon annan kristen, eller jag visst typ om en. Men han prata jag aldrig med. Så då känd jag nog mig väldigt ensam i skolvärlden. (Sara)

.../ Jag blev nog mer tillbakadragen/.../det var bara jag och mina bröder som var kristna i stan/... (Ellen)

.../jag var väldigt öppen med [min tro]. Men det fick ju ändå ett rykte i skolan. Ingen ville tala med mig för de ville liksom inte komma in i en diskussion med mig, för de visste att jag var väldigt konservativ, alltså mina värderingar... (Isak)

I Ellen och Saras budskap är det tydligt att de medvetet uteslöts ur kompiskretsen då de inte blev medbjudna till fester under högstadiet. Det berodde inte enbart på deras religiösa övertygelse, men kopplingen kan ändå göras.

Upplevelser av särbehandling

På grund av Ellen och Saras kristna tro blev de mera pressade att prestera bättre i religionsundervisningen och förväntades få höga betyg.

.../jag hade nog press på mig att måste få bra i religion. Också i lågstadiet så var de någon som sa ”men din pappa är ju pastor eller präst, så du borde ju ha svårare religionsprov”. (Sara)

Informanterna upplevde även annan mobbning än de osakligheter de fick bemöta för sin tro. Fastän de fick en del stöd för den allmänna mobbningen tog lärare inte deras upplevelser av religiös diskriminering på allvar. De önskar att skolan och lärare skulle ha tagit tag i saken

och att lärare skulle få mera utbildning och förståelse i hur de hanterar fall med religiös diskriminering.

Kränkningar förorsakar nya strategier

Eftersom miljön i skolan gjorde att informanterna inte kunde uttrycka sin tro, utvecklade de strategier för att slippa bli utsatta för kränkningar och osakligheter. En vanlig strategi var att inte prata om sin tro i skolan och inte heller berätta för nya människor om deras tro.

.../Sen då jag for till [yrkesskola] så berättade jag inte de till folk så riktigt mycket/.../Jag har inte så många erfarenheter därifrån för att ingen visste vad [jag trodde på]. Jag hade lärt mig från högstadiet. (Ellen)

.../Men ändå så att jag är ganska försiktig med att berätta om det, just för att jag fått så mycket negativ feedback från förr. (Ellen)

.../Jag kan också vara lite försiktig att prata om [min tro] nu har jag märkt. Jag vet inte riktigt varför men de tar emot lite att säga att ”jag var på gudstjänst” och ”det är för att jag är frikyrklig” eller ”jag har sett dem i kyrkan/... (Sara)

.../fast mina kompisar inte tryckt ner mig i högstadiet för att jag var kristen så var det ändå ”bort snabbt, prata om någonting annat. (Sara)

Isak valde medvetet att inte delta på fester under högstadiet, eftersom han visste att han skulle ge mobbarna tillfälle att mobba och kränka honom där.

.../. Jag visste om jag skulle fara på en fest skulle jag bli mobbad eller så skulle någon slå mig eller någonting. Så då ville inte jag det, eftersom jag visst att mina mobbare skulle till festen/... (Isak)

I motsats till Ellen och Sara, som riktade sina känslor inåt mot sig själva, riktade Isak sina negativa känslor utåt. Hans strategi att hantera de känslor och sår som han fått genom kränkningarna var att beskylla och rikta sitt hat mot andra. Han förklarar sig själv som ”väldigt hatisk mot HBTQ-personer”, vilket han nu skäms för och försöker ställa till rätta.

En annan form av strategi som Isak utvecklat är att tolka sin tro som en utsatt tro, som ofta blir ifrågasatt och hånad, och som behöver försvaras.

.../Så jag skulle säga att mobbningen och att kränkas för sin tro, att det kan ha en positiv aspekt i och med att man blir mera nyfiken och vill liksom lära sig mer om sin

egen tro och vila försvara sin egen tro. Jag skulle inte säga att min iver och min vilja att försvara min tro skulle vara lika stor idag om inte jag skulle ha varit med om mobbning.
(Isak)

Upplevelsen av tron som en tillflykt och en börda

Det som påverkat informanterna mest, på grund av de upplevda kränkningarna och det osakliga bemötandet, är deras tro. Både Isak och Sara har haft sin tro som sin tillflykt, när alla andra runt omkring svikit dem.

.../Och jag skulle säga att [tron] har växt sig starkare också genom att jag har varit lite utstött och att folk inte har vilja vara med mig, och det här med kränkningar/.../Och det har gjort att min relation till Gud har blivit på något sätt starkare i slutändan/... (Isak)

.../men relationen till Gud så har på något sätt blivit starkare/.../de blev på något sätt jag och Gud. Den relationen har som fått bli den som jag verkligen liksom tyr mig till, för att alla andra bara far i väg. Tron har blivit min egen. (Sara)

Saras sätt att ge respons på de negativa upplevelserna har bestått av mycket självreflektion över henne själv, hennes tro och identitet. I och med hennes ensamhet har hon riktat fokuset inåt mot sig själv och försökt hitta balansen mellan att ha identiteten som kristen och att vara människa i den här världen. Det handlar om kombinationen mellan att inte framstå som ”tokig” för icke-kristna samtidigt som man inte ska behöva gömma sin tro.

De negativa upplevelserna som Ellen var tvungen att utstå under högstadietiden resulterade i att hon önskade att hon inte skulle vara kristen. Hon representerade en religiös minoritet på skolan som automatiskt gjorde henne annorlunda från resten av eleverna.

Det var många gånger då jag var liten som jag önskade att jag inte skulle vara kristen. Jag kunde inte välja att inte vara kristen för jag visste att det var rätt och jag trodde nog på de. Men jag önskar att jag inte alls skulle ha fått reda på det så att jag liksom skulle ha varit som dom andra så att jag inte skulle ha behövt bli utpekad sådär mycket.
(Ellen)

För Ellen har betydelsen av att behandla dem som diskriminerar kristna på ett mera respektfullt sätt stärkts genom hennes upplevelser. Ett sådant föredöme har hon fått från bland annat hennes hemförsamling, som fick ta emot mycket negativa anmärkningar för deras tro

när ordnade program åt ungdomar på fredagskvällarna. Deras sätt att bemöta diskriminering blev ett exempel för Ellen att själv vilja respektera dem som inte respekterar henne.

Upplevelser av begränsad religionsfrihet i skolan

I diskussionen kom informanterna in på ämnet om skola och synen på religionsfrihet och hur dessa teman påverkats av det de upplevt i skolsammanhang. Det är förklarligt att religionsfrihet är något som inte synliggjorts i skolan utifrån informanternas uttalanden. Ellen upplever att hennes religion inte fått plats i skolan och att skolan inte gjort någonting åt att hennes tro har kränkts av både elever och lärare.

Det är som att religion inte ska ha någonting där och göra/.../Men ändå, religion är som en stor del av kultur och identitet hos personer så jag tycker att det borde ju vara religionsfrihet/.../men i praktiken så var det kanske inte alltid så fritt att prata om sin tro.” (Ellen)

Sara och Isak anser att deras skola har upprätthållit en god religionsfrihet. Däremot ställer informanterna ett stort ansvar på lärarna att omsätta skolans syn på religionsfrihet i praktiken. Så när lärarna inte följer religionsfrihetslagen så tolkar eleverna lätt att det är skolan som har en intolerant ståndpunkt mot religion.

.../men jag tror nog att det är ganska stor skillnad mellan vissa lärare bara. Jag skulle sätta ett stort ansvar på lärarna faktiskt. Fast skolan har en positiv inställning till religionsfrihet och som är noga med det, så kan just vissa lärare ändå ha de där attityderna (Sara)

Det är ju lärarna som gör upp stämningen av skolan, det är de som ska representera skolan. Så då lärarna då gör det negativt så tänker man att det är skolan som tänker också negativt. Svårt att separera skolan och lärarna, det är ju ändå där de jobbar. (Ellen)

Med tanke på Ellens upplevelser av osakligt bemötande av lärare på skolan är det förståeligt att hon har en negativ syn på religionsfriheten i skolan. Eftersom hon själv inte har upplevt sin tro bemött i skolan önskar hon att framtidens elever inte ska behöva uppleva samma sak. Hon refererar därför till Finlands grundlag som säger att det är ett av barnens rättighet att få lära sig om sin egen men också om andras tro och kultur.

5.3. Konstruktiv respons på att få vara den man är

Kränkande och osakligt bemötande handlar i grund och botten på att man inte tillåter en annan människa att vara som de är, ha olika åsikter och tankemönster. I den tredje forskningsfrågan lyfts därför informanternas erfarenheter av positiv respons till deras kristna tro fram, med följande kategorier: *respons från familj och vänner* och *respons från skolkamrater och lärare*.

Respons från familj och vänner

Informanternas familj och vänner har varit ett viktigt stöd för dem under hela sin skoltid. För Ellen var hennes föräldrar det viktigaste stödet.

.../Jag prata med mamma och pappa om allt. (Ellen)

Som tidigare nämnts upplevde informanterna mycket ensamhet under skoltiden, främst för att de inte hade någon att dela sin tro och sina upplevelser med. För Isak blev de kristna vännerna från ungdomssamlingar och gemenskapen där det viktigaste stödet. De kristna vännerna och hans tro har hjälpt honom hitta det som är av verkligt värde i livet och uttrycker:

.../egentligen om du har dem så behöver du inte ha så mycket mer. (Isak)

Värt att notera är att stödet som de fick av vänner inte enbart kom från dem som delade samma tro. Sara berättar att hennes kompis, som hon kunde berätta sina upplevelser för, var ateist. Det visar att en öppenhet för olikheter inte nödvändigtvis beror på religiösa övertygelser, eller på uteblivande av religiös övertygelse, utan på personens egen mogenhet att bemöta olikheter. Ellen märkte en tydlig skillnad i mognadsnivån hos icke-troende personer i yrkesskolan jämfört med eleverna i grundskolan. Hon berättar att en av hennes nuvarande närmaste vän inte delar samma tro som henne, men är öppen och intresserad av deras olikheter.

.../hon är jätteglad att jag är kristen fast hon inte är de, så vi kan ibland ha våra diskussioner om allt mellan himmel och jord och såndär. Och hon är jätteintresserad och vill jättegärna höra, fast hon själv kanske inte tror och det är inte så här att jag försöker övertyga henne/... (Ellen)

Respons från skolkamrater och lärare

Fastän informanterna blev kränkta och osakligt bemött i skolan fanns det ändå stunder där de kände sig accepterade för sin tro. Framför allt Sara upplever sig bra bemött från lärare, som uppmuntrade henne att dela med sig av sina religionskunskaper.

.../religionsläraren kunde vara så där om jag förklarar någonting eller rätta någonting i hans PowerPoint, så var han som ändå positiv och lät mig liksom kom med dem [kommentarerna]. (Sara)

När informanterna slutade högstadiet och började gymnasiet märkte de en tydlig skillnad i klasskompisarnas attityder och inställning mot dem som kristna men också mot och oliktänkande i allmänhet. I stället för att bemötas med kränkande kommentarer och kritiserande attityder kunde de ha respekterande diskussioner med icke-troende kompisar i skolan.

.../Ju äldre man blev desto mer respekt och mindre konflikter angående tron. (Isak)

.../jag märkte en skillnad liksom bara bland mina kompisar att de var mer okej och mer bekväm med jag var kristen i gymnasiet än i högstadiet. (Sara)

Isak märkte en helt annan nyfikenhet till hans tro bland eleverna. Dessutom fick han tydligt se frukten av att vara uthållig i och öppen med sin tro. Han berättar att en elev kom fram till honom och sa:

”Vet du vad, jag inspireras av din tro” (Isak)

Det visar att människorna i hans omgivning märkte att han inte gett upp på sin tro, trots det motstånd han var tvungen att erfaras i högstadiet. De låter sig inspireras av det mod och den övertygelse som Isak som troende bär på och kanske själva börjar fundera på sin livsåskådning och de egna tankemönstren. Liksom många elever blivit mognare med åldern har också informanterna märkt en tydligare mogenhet i dem själva. De märker att de kan bemöta osakligheter och motstånd på ett annorlunda sätt än de kanske gjorde under högstadiet.

Om någon skulle säga åt mig idag: ”kristna hjärntvätta folk” så skulle jag kanske reagera på ett annorlunda sätt än vad jag gjorde första gången. Det blir som en mognad i det hela. (Isak)

6. Avslutande diskussion

I det här kapitlet diskuteras resultatet i ljuset av den teoretiska referensramen. Därefter diskuteras den forskningsmetod som valts för avhandlingen och hur studien genomförts.

6.1. Resultatdiskussion

Syftet med avhandlingen var att synliggöra hur personer med religiös övertygelse upplevt osakligt och kränkande bemötande under sin skoltid. Detta syfte byggde på antagandet att det också i finländska skolor kan förekomma upplevelser av kränkningar på grund av tro eller religionsutövning. Utifrån syftet har jag försökt besvara tre forskningsfrågor:

1. Vilka osakligheter och kränkningar berättar informanterna om?
2. Hur upplever informanterna att osakligheter och kränkningar påverkat dem?
3. Vad berättar informanterna om konstruktiv respons på att få vara den man är?

Antagandet om att det förekommer kränkningar och osakligt bemötande i skolan stämmer överens med avhandlingens resultat. Ytterligare stärks påståendet av att det var relativt enkelt att hitta kristna personer som hade upplevelser av osakligt och diskriminerande bemötande på grund av sin tro, fastän de flesta inte ville ställa upp i en intervju.

Resultatet från den första forskningsfrågan visar att det finns underliggande faktorer till varför kränkningar och osakligheter mot religion och tro uppstår. Ofta handlar det om en bristande kunskap om religion och tro bland elever, vilket bidrar till en intolerant högstadietkultur där religiösa människor attackeras och förnedras. Denna företeelse beskriver Kittelmann-Flensner (2015) som en antireligiös norm, som blir mer och mer vanlig i skolan.

Enligt informanterna bemöttes de olika religionerna, som fanns representerade på skolan, på varierande sätt. Samtidigt som det fanns upplevelser av osakligt bemötande mot religiösa elever var acceptansen och nyfikenhet större mot andra religioner förutom kristendomen. Enligt Kittelmann-Flensner (2015) är det vanligt att Islam anses som mer främmande än övriga religioner, eftersom den associeras med underkastelse och blind lydnad. Detta har informanterna inte upplevt under sin skoltid, utan nämner att Islam ansågs vara något ”exotiskt” och muslimska elever bemöttes av nyfikna frågor. Däremot poängterar de också att

de inte kan vara fullt medvetna om hur elever med annan religionstillhörighet upplevt sin skolgång.

Värt att notera är att informanterna beskrev de elever som tillhörde en annan religion än kristendomen, som mera öppna och nyfikna mot för oliktankande. Detta stämmer överens Sjöborgs (2015) undersökning, som visar att en öppen dialog är enklare att uppnå mellan personer med olika religionstillhörighet jämfört med den dialog som förs mellan religiösa och icke-religiösa. Vidare betonar Sjöborg vikten av att ge alla elever möjlighet att reflektera kring sin egen världsbild och identifiera det som påverkar deras egna tankar och val, vilket en av informanterna också poängterar. Öppenhet för oliktankande hänger nödvändigtvis inte ihop med religionstillhörighet, utan om den individuella mognad som grundar sig på reflektion över sin egen övertygelse och åskådning.

Den andra delen av forskningsfråga ett handlade om informanternas egna och personliga upplevelser av kränkande och osakligt bemötande på grund av sin religiösa övertygelse. Resultatet visar att informanterna ofta fungerade som måltavlor för andra elevers fördomsfulla stereotypier och falska föreställningar av kristna. Berglund (2021) beskriver att religioner ofta framställs på ett maximalistiskt sätt i undervisningen, dvs. enbart de mest fanatiska och delaktiga religionsutövare synliggörs i undervisningen. Detta ökar givetvis stereotypier och fördomar mot religiösa personer, vilket informanterna ger uttryck för.

Det är nödvändigtvis inte bara i klassrummet som fördomar mot religioner uppstår, utan användningen av teknik och sociala medier påverkar avsevärt ungas syn på religiositet idag (Kuusisto, Kuusisto & Kallioniemi, 2014). Utifrån mediekontext tar elever till sig attityder, diskussionsämnen och fenomen kring olika frågor i samhället, också religiösa. På grund av den globala medievärlden grundar sig elevers uppfattningar om religion, religiös aktivitet och religionsfrihet sällan från de lokala och levda åskådningarna. (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021). En av informanterna uttrycker hur elever framställt kristendomen som något skadligt där ”präster våldtar barn”, vilket är en fördom som sannolikt skapats utifrån vinklad media och nyheter.

En vanlig tanke bland elever är att människor är kristna för att de inte vet bättre och på något sätt fallit ”offer” för kristendomens lögn. I Kittelmann-Flensners (2015) undersökning förknippas kristna med att blint och oreflekterat följa irrationella lagar och regler och

framställs ofta som ”ointelligenta”, ”galna” och ”psykiskt sjuka”. Detta kunde också förklara kommentarer som ”du är hjärntvättad” och ”du är CP-skadad”, som en av informanterna ger uttryck för.

De flesta kränkningar som religiösa personer upplever kommer från jämnåriga elever, men det är inte heller ovanligt att de kommer från vuxna och lärare (Berglund, 2017; Eddebo, Ewert & Magnusson, 2020). Informanterna beskriver hur lärare ofta bemött dem och deras tro med negativa attityder, utpekanden och icke-neutrala ståndpunkter. Att lärare kränker elever med religionstillhörighet strider med bland annat läroplansgrunden där ett av målen i religionsundervisningen handlar om att ”vägleda eleven att handla rättvist, leva sig in i andras situation och att respektera andras tankar och övertygelser samt mänskliga rättigheter” (Utbildningsstyrelsen, 2016). I en miljö där lärare visar övriga elever att olikheter och religioner inte behöver accepteras i klassrummet skapas fördomar, negativa attityder och felaktiga föreställningar.

Enligt 11 § i Finlands grundlag (1999/731) ska religions- och samvetsfrihet garanteras för alla medborgare. Barnkonventionen (1959) betonar att barnets tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet ska garanteras ”utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares/.../religion, politiska eller annan åskådning/...”. Utifrån informanternas beskrivning av sina upplevelser om kränkande bemötande kan man bedöma att deras religionsfrihet inte garanterats eller bemötts under deras skoltid. Det är inte enbart deras tro som kränkts, utan också deras rättighet att vara människa, med tillhörande rätt till sin egen övertygelse.

Forskningsfråga två handlar om hur kränkningarna och osakligheterna har påverkat informanterna. En följd är att de blivit mera tillbakadragna för att minska risken för mobbning, vilket resulterade i att de kände sig väldigt ensamma i skolan. De valde också att inte berätta för nya kompisar om deras tro, vilket är en vanlig respons på kränkande bemötande (Berglund 2017). Kimanen och Kuusisto (2017) visar i sin undersökning att de som väljer att inte uttrycka sin religionstillhörighet har behandlats som avvikande och har erfarenhet av diskriminering och mobbning. Undersökningen tyder också på att de kan känna skamkänslor för sin religionstillhörighet. Detta är något som stämmer överens med en av informanterna, som upplevt att tron har varit en börda för hennes liv och gjort att hon känt sig annorlunda och inte passat in i skolgemenskapen.

Det finns ett begränsat antal studier om hur kränkningar kan påverka en religiös person i en mera positiv riktning. All sorts diskriminering och kränkning är skadligt och påverkar de utsatta, men ur det kan skapas något gott. En positiv aspekt som framträtt är att informanternas tro har växt sig starkare och börjat ses som en tillflykt och en trygg plats.

Resultatet från den tredje forskningsfrågan visar att det finns en viss begränsning i att få vara den man är i högstadiet. För informanterna blev därför andra kristna vänner och kyrkliga gemenskaper viktiga. I den kristna gemenskapen fick informanterna friheten att uttrycka sin tro och känna en grupptillhörighet som de inte fick uppleva i skolan. Detta kan anknytas till Kittelmann-Flensners (2015) undersökning där strävan i gruppen är att skapa ett samförstånd, ett "vi". Nackdelen är att motsatsparet "de andra" också skapas, vilket i detta sammanhang innebär de sekulära och icke-religiösa. Rollerna blir därmed omsvängda och risken finns att religiösa uttrycker fördomar och stereotypisering mot icke-religiösa. För att motverka detta blir en av informanternas poänger viktiga, alltså att respektera dem som inte respekterar en tillbaka.

En ömsesidig förståelse och respekt kan enbart förekomma om en inre förändring har skett (Kimanen & Kuusisto, 2017). Denna inre förändring började informanterna märka av mer och mer under gymnasietiden. Klasskompisarna visade en större mognad och deras attityder var inte längre negativa eller diskriminerande, utan byggde på tolerans, respekt, intresse och en acceptans av mångfald. Äntligen kunde en öppen dialog föras mellan icke-troende och troende på skolan. Övergången mellan högstadiet och gymnasiet innebar en djupare mognad för informanternas del, främst i hur de var mer beredda på att bemöta och försvara sig mot diskriminering och kränkande handlingar.

Ovanstående resultat visar att osakligt och kränkande bemötande mot personer med religiös övertygelse är vanligt i dagens skolor. Det finns alltså ett ökat behov att ge elever och lärare bättre färdigheter att förstå och ta hänsyn till mångfalden av religioner och åskådningar (Hirvonen, Holm, Åhs & Rissanen, 2021). Lagen om religions- och övertygelsefrihet har inte fått den uppmärksamhet som den borde och läroplanens målsättningar om att främja förståelse för och kännedom om traditioner har inte tagits på allvar.

För att andra religiösa eller troende elever inte ska behöva ha liknande erfarenheter som informanterna har berättat om krävs det ett tydligt och medvetet förebyggande arbete mot religiös diskriminering i grundskolan. Hirvonen, Holm, Åhs och Rissanen (2021) betonar vikten av åskådningsmedvetenhet, som handlar om kännedom, kunskap och attityder om åskådningar samt förmågan att leva sig in i andras religiösa verklighet. Det är utmanande att förändra elevers fördomar och negativa attityder mot oliktankande, religion och tro, men en lärares föredömliga exempel behövs för att ta ett steg i rätt riktning.

6.2. Metoddiskussion

I den här studien användes en kvalitativ metod utifrån syftet att förstå uppfattningar och upplevelser av osakligt och kränkande bemötande på grund av en religiös övertygelse. Som kvalitativ datainsamlingsmetod användes intervju. En annan form av datainsamling som kunde ha använts var exempelvis att låta informanter skriva uppsatser om sina upplevelser. En större målgrupp kunde då ha nåtts och datainsamlingen breddats. Nackdelen med en sådan datainsamlingsmetod är att det är problematiskt att fråga upp oklarheter eller få uttömmande svar av informanterna.

Syftet med intervjuer är att få fram lämplig och beskrivande information om hur den intervjuade upplever olika fenomen i sin livssituation, särskilt kring sina egna erfarenheter, tankar och känslor (Dalen, Kärnekull & Kärnekull, 2008, s. 14). Genom intervjuer gavs informanterna möjlighet att formulera egna ord på sina erfarenheter och känslor kring ämnet, vilket motiverade valet av datainsamlingsmetod.

Jag valde att intervjua informanterna som grupp, eftersom målet är att skapa förståelse för ämnet utifrån gruppdeltagarnas perspektiv. Enligt Hylander (2001) ska gruppstorleken anpassas efter tema och vilka frågor som ställs. I min fokusgruppsintervju deltog tre informanter, vilket var fullt genomförbart för den här studien. Optimalt vore det men några deltagare till eller med en till fokusgrupp, där deltagarna hade annan religionstillhörighet än den tidigare.

En lyckad fokusgruppsdiskussion innefattar att miljön i gruppen är öppen, tillåtande och icke-hotande (Liamputtong, 2015). Intervjun upplevdes som lyckad eftersom informanterna gav uttömmande svar, lyssnade på varandra och kommenterade varandras utsagor med förståelse

och sympati. Dessutom verkade gruppsammansättningen underlätta för deltagarna att öppna upp sig och diskutera på djupet. Deltagarna hade inte heller utanför studien svårigheter att diskutera ämnet med andra, eftersom de har bearbetat och processat sina upplevelser sedan deras skoltid. Därmed ansågs fokusgruppsintervju vara en lämplig datainsamlingsmetod i den här studien.

En kvalitativ innehållsanalys har använts som analysmetod, vars syfte är att beskriva ett fenomen. Studier med kvalitativ innehållsanalys fokuserar på textdatats språk, innehåll och betydelse i sammanhanget för att sedan skapa och identifiera lämpliga kategorier (Hsieh & Shannon, 2005; Frejes & Thornberg, 2019). Metoden har underlättat analyseringsprocessen eftersom tillvägagångssättet är systematiskt och följer en tydlig struktur.

Litteraturförteckning

- Anton, E. (2017). Katolicismen i Finland. i R. Illman, K. Ketola, R. Latvio, J. Sohlberg, A. Aflatuni, & M. . Fredriksson, *De många religionernas och åskådningarnas Finland* (ss. 37-48). Kyrkans forskningscentral.
- Arbetskyddscentralen. (2021). *Förebyggande och hantering av osakligt bemötande på arbetsplatsen - förebyggande och ingripande*. Tryckpress Markprint Oy. Hämtat den 20 maj 2022
- Atkins, L., & Wallace, S. (2016). *Qualitative research in education*. SAGE.
- Berglund, J. (2017). Secular normativity and the religification of Muslims in Swedish public schooling. *Oxford review of education*, ss. 524-535.
- Berglund, J. (2021). Ett fokus på levd islam bortanför maximalistiska representationer. i M. von der Lippe, *Fordommer i skolen. Gruppekonstruksjoner, utenforskap og inkludering* (<https://doi.org/10.18261/9788215037417-2021-08> uppl., ss. 183-197). Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalen, M., Kärnekull, B., & Kärnekull, E. (2008). *Intervju som metod* (1 uppl.). Gleerups utbildning.
- Eddebo, J., Ewert, P., & Magnusson, S. (2020). *Kränk för sin tro - Kristna ungdomars upplevelse av sekulär intolerans i dagens svenska skola*. Claphaminstitutet.
- Fejes, A., & Thornberg, R. (2019). *Handbok i kvalitativ analys* (3 uppl.). Liber AB.
- Finlands grundlag. (11.6.1999/731).
- Frostell, K. (2017). Mänskliga rättigheter i den nya läroplansgrunden för den grundläggande utbildningen - skolans och individens ansvar. i R. Nordström-Lytz, C. Hilli, H. Kaihovirta, & C. Kronqvist, *Ungas rätt till samtal - En antologi om människorättsfostran* (ss. 23-40). Åbo Akademi.
- Graneheim, U., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse education today*, 24(2), ss. 105–112. doi:<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2003.10.001>

- Hirvonen, E., Holm, K., Åhs, V., & Rissanen, I. (2021). En åskådningsmedveten skola. i E. Laasonen-Tervaoja, K. Jokikokko, & M. Kielinen, *Lärarguide för att ta i beaktande kulturell mångfald i den grundläggande utbildningen* (ss. 30-50). KuTiMat. Hämtat från <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/OpeOpas-KuTiMat-sv.pdf> den 29 Mars 2022
- Holm, G., & Londen, M. (2010). The discourse on multicultural education in Finland: Education for whom? *Intercultural education*, 21(2), 107-120. doi:<https://doi.org/10.1080/14675981003696222>
- Hsieh, H.-F., & Shannon, S. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), ss. 1277-1288. doi:10.1177/1049732305276687
- Hylander, I. (2001). *Fokusgrupper som kvalitativ datainsamlingsmetod*. Lindköpings universitet.
- Kimanen, A. (2018). Approaching culture, negotiating practice: Finnish educators' discourses on cultural diversity. *Journal of Multicultural Discourses*, 13(4), 334-347. doi:10.1080/17447143.2018.1546309
- Kimanen, A., & Kuusisto, E. (2017). How young people perceive factors that support or prevent understanding between worldviews: Perspectives of Finnish lower secondary school pupils. *Intercultural education*, 28(1), 75-89. doi:<https://doi.org/10.1080/14675986.2017.1288801>
- Kittelman Flensner, K. (2015). *Religious education in contemporary pluralistic Sweden*. University of Gothenburg.
- Kuusisto, E., Kuusisto, A., & Kallioniemi, A. (2016). How is interreligious sensitivity related to Finnish pupils' religiousness profiles? *British Journal of Religious Education*, 38(1), 64-82. doi:10.1080/01416200.2014.984587
- Liamputtong, P. (2015). *Focus group methodology: Introduction and history*. SAGE Publications Ltd.
- Malkavaara, M. (2017). Lutherdomens inflytande på kulturen och samhället. i R. Illman, K. Ketola, R. Latvio, J. Sohlberg, A. Aflatuni, & M. Fredriksson, *De många religionernas och åskådningarnas Finland* (ss. 49-68). Kyrkans forskningscentral.

- Metso, P. (2017). Den ortodoxa kristendomen. i R. Illman, K. Ketola, R. Latvio, J. Sohlberg, A. Aflatuni, & M. Fredriksson, *De många religionernas och åskådningarnas Finland* (ss. 24-36). Kyrkans forskningscentral.
- Moulin, D. (2011). Giving voice to 'the silent minority': The experience of religious students in secondary school religious education lessons. *British journal of religious education*, 313-326. doi:<https://doi.org/10.1080/01416200.2011.595916>
- Nationalencyklopedin. (2022). Hämtat från <https://www-nese.ezproxy.vasa.abo.fi/uppslagsverk/ordbok/svensk/kränka> den 20 maj 2022
- Nyberg, R., & Tidström, A. (2012). *Skriv vetenskapliga uppsatser, examensarbeten och avhandlingar*. Studentlitteratur.
- Poulter, S., Kuusisto, A., Matilainen, M., & Kallioniemi, A. (2017). Examining religious education in Finland from a human rights perspective. i A. Sjöborg, & H.-H. Ziebertz (Red.), *Religion, education and human rights: Theoretical and empirical perspectives* (Vol. 1, ss. 49-61). Cham: Springer: Religion and human rights.
- Salmenkivi, E., Kasa, T., Putkonen, N., & Kallioniemi, A. (2022). Human rights and children's rights in worldview education in Finland. *Human Rights Education Review*, 5(1), 47-69. doi: <https://doi.org/10.7577/hrer.4456>
- Salomäki, H., Hytönen, M., Ketola, K., Salminen, V., & Sohlberg, J. (2021). *Religion till vardags och fest: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2016–2019*. Kirkon tutkimuskeskus.
- Schihalejev, O., Kuusisto, A., Vikdahl, L., & Kallioniemi, A. (2020). Religion and children's perceptions of bullying in multicultural schools in Estonia, Finland and Sweden. *Journal of Beliefs and Values*, 371.
- Seppo, J. (1998). The Freedom of Religion and Conscience in Finland. *A journal of church and state*, 40(4), 847-872. doi:<https://doi.org/10.1093/jcs/40.4.847>
- Sjöborg, A. (2015). 'One needs to be free': Making sense of young people's talk about religion in multicultural Sweden. *Journal of religious education*, 63(2), 117-128. doi:<https://doi.org/10.1007/s40839-016-0020-6>

- Slotte, P. (2008). *Waving the "Freedom of religion or belief" card, or playing it safe: religious instruction in the cases of Norway and Finland*. doi:<https://doi.org/10.1163/187103109X286546>
- Sorsa, L. (2017). Religions- och övertygelsefrihet. i R. Illman, K. Ketola, R. Latvio, J. Sohlberg, A. Aflatuni, & M. Fredriksson, *De många religionernas och åskådningarnas Finland* (ss. 234–245). Kyrkans forskningscentral.
- Stewart, D. W., Shamdasani, P. N., & Rook, D. W. (2007). *Focus groups: Theory and practice* (2 uppl.). SAGE.
- Sveriges Kristna Råd. (2020). *Unga troende i samhället - varannan kristen ungdom upplever sig kränkt för sin tro*. SKR.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer* (4 uppl.). Studentlitteratur.
- Utbildningsstyrelsen. (2014). *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. Hämtat från http://www.opf.fi/lp2016/grunderna_for_laroplanen
- von der Lippe, M. (2011). Young people's talk about religion and diversity: A qualitative study of Norwegian students aged 13-15,. *British journal of religious education*, 33(2), 127-142. doi:<https://doi.org/10.1080/01416200.2011.543590>
- Åhs, V., Poulter, S., & Kallioniemi, A. (2019). Pupils and worldview expression in an integrative classroom context. *Journal of religious education*, 67(3), 203-221. doi:<https://doi.org/10.1007/s40839-019-0088-0>

Bilaga 1

Hej xxx!

Jag studerar till klasslärare på Åbo Akademi i Vasa och har nu inlett mitt femte (och förhoppningsvis) sista studieår. Det betyder att jag ska skriva och färdigställa en magistersavhandling. Mitt forskningsämne handlar om religiösa personers upplevelser av kränkningar/osakligt bemötande (elaka kommentarer, ord eller riktade anklagelser på grund av tro) under sin skoltid. För att få fram ett resultat har jag valt att intervjua olika personer med religiös bakgrund.

Så min fråga till dig är då ifall du någon gång har upplevt kränkningar (ord, kommentarer, hån, m.m.) av kompisar, andra elever eller lärare i högstadiet eller gymnasier, just för att du är kristen? Ifall du har det så vill jag för det första säga att jag är ledsen för att du har behövt uppleva elaka kommentarer eller liknande för det du tror på. För det andra skulle jag vilja fråga dig ifall du skulle vara villig att ställa upp på en intervju till min avhandling som handlar om just dessa erfarenheter? Jag kommer fråga dig om dina upplevelser och hurdana upplevelser det handlar om (är det ord, kommentarer eller liknande som är riktat till dig personligen och din tro) och hur detta har påverkat dig och ditt liv. I min avhandling kommer jag inte att nämna ditt namn, dina uppgifter eller vilken skola du har gått i. Du kommer alltså hållas helt anonym och den enda som tar del av vår intervju är du själv och jag. Efter att min avhandling är klar kommer jag att radera all information som du har angivit.

Om du är intresserad av att ställa upp så ta gärna kontakt med mig. Du får givetvis tänka igenom saken och återkomma när du har tänkt klart. Det är ett väldigt personligt och känsligt ämne, så jag förstår helt ifall det inte känns bra att bli intervjuad om det. Samtidigt kan dina upplevelser vara till hjälp för att få en bredare uppfattning om detta fenomen i skolorna och förhoppningsvis hitta en lösning till detta problem.

Med vänliga hälsningar

Elisabet Metsäranta